
Varstvo pravic zaprtih oseb: učinkovitost pravnih sredstev v slovenskem zaporskem sistemu

VARSTVOSLOVJE
leto 2025
letn. 27
str. 1–28

Lana Cvikl

Namen prispevka:

Prispevek obravnava pravna sredstva, ki so v Sloveniji na voljo zaprtim osebam, analizira njihovo učinkovitost ter ponuja nekaj izhodišč za izboljšanje in nadaljnje raziskave.

Metode:

Uporabljena je analiza sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP) glede t. i. »zahtev za učinkovitost pravnega sredstva«, kot jih določa pravica do učinkovitega domačega pravnega sredstva po 13. členu »Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin [Konvencija]« (1994) ter analiza slovenske zakonodaje z namenom ovrednotiti učinkovitost pravnih sredstev, ki so v Sloveniji na voljo zaprtim osebam.

Ugotovitve:

Slovenska zakonodaja sicer predvideva več pravnih sredstev za varstvo pravic zaprtih oseb, vendar nobeno ne izpolnjuje vseh zahtev za učinkovitost, kot jih določa ESČP. Pomanjkljivosti ostajajo kljub noveli »Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1)« (2000), ki je prenovila institut »Uveljavljanje in varstvo pravic obsojencev« po 83. členu »ZIKS-1« (2000). Slednji omogoča obsojencem, ki menijo, da so bili podvrženi »mučenju, ali drugim oblikam krutega, prepovedanega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja«, vložiti zahtevo za sodno varstvo na pristojno okrožno sodišče. Ta institut je trenutno edini približek učinkovitemu pravnemu sredstvu, vendar zaradi ozkega obsega varstva ni zadosten. Namenjen je zgolj najhujšim kršitvam, ne pa celovitemu varstvu vseh konvencijskih pravic. To pa ne zadošča za izpolnitev zaveze, sprejete s podpisom »Konvencije« (1994) – zagotoviti ustrezno učinkovito domače pravno sredstvo, ki zapornikom omogoča odločitev o zahtevku in popravo zatrjevanih kršitev vseh konvencijskih pravic.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je prvi poskus analize slovenske zakonodaje v zvezi s pravnimi sredstvi, ki so na voljo zaprtim osebam, odkar so v veljavo stopili novela »Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1F)« (2015) ter nova »Pravilnika o izvrševanju kazni zapora [PIKZ]«

(2016, 2019). Ponuja vpogled v trenutne pomanjkljivosti ter predlaga smernice za nadaljnje izboljšave.

Ključne besede: človekove pravice, pravna sredstva, učinkovitost pravnih sredstev, kršitve, Evropsko sodišče za človekove pravice

UDK: 341.231.14:343.261-052(497.4)

Protection of Prisoners' Rights: Effectiveness of Legal Remedies in the Slovenian Prison System

Purpose:

The article examines the legal remedies available to individuals incarcerated in Slovenia, analyses their effectiveness, and offers some guidelines for their improvement, as well as ideas for further research.

Methods:

The study employs an analysis of the case law of the European Court of Human Rights regarding the "requirements of an effective remedy", as outlined in the right to an effective domestic remedy under Article 13 of the European Convention on Human Rights (hereinafter Convention) ("Konvencija", 1994), and an examination of Slovenian legislation to evaluate the effectiveness of legal remedies available to prisoners incarcerated in Slovenia.

Findings:

Slovenian legislation provides several legal remedies for protecting the rights of prisoners; however, none fully meet the requirements set by the Convention. Despite amendments to the Enforcement of Criminal Sanctions Act ("*Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij ZIKS-1*", 2000) in force since in August 2015, which reformed the mechanism of "Exercise and protection of convicted persons rights" under Article 83 of "*ZIKS-1*" (2000), deficiencies persist. This mechanism allows prisoners who believe they are being subjected to "torture or other forms of cruel, inhuman, forbidden or degrading treatment" to file a request for judicial protection with the competent district court.

While this mechanism is currently the closest approximation of an effective remedy, its narrow scope makes it insufficient. It is aimed to remedy only the most severe violations, rather than ensuring comprehensive protection of all Convention rights. This does not fulfil Slovenia's commitment, made upon signing the Convention, to provide an effective domestic remedy in line with Article 13, that enables prisoners to have their claims adjudicated and alleged violations of all Convention rights redressed ("Konvencija", 1994).

Originality/Significance:

This article represents the first attempt to analyse Slovenian legislation concerning legal remedies available to prisoners since the adoption of amendment "*ZIKS-1F*" (2015) and the new Rules on the implementation of prison sentences ("*PIKZ*", 2016, 2019). It provides insight into current shortcomings and guidelines

for further improvements.

Keywords: human rights, legal remedies, effectiveness of legal remedies, violations, European Court of Human Rights

UDC: 341.231.14:343.261-052(497.4)

1 UVOD

Posameznikove pravice so vredne natanko toliko, kolikor so učinkoviti mehanizmi, s katerimi je mogoče doseči, da bodo dejansko spoštovane. Ključna beseda pri tem je učinkovitost. Slovenska zakonodaja zagotavlja kar precej pravnih sredstev za varstvo pravic zaprtih oseb, vendar se v praksi vsa izkažejo za ne zadosti učinkovita. Bolj konkretno – izkaže se, da ne izpolnjujejo t. i. »zahtev za učinkovitost«, kot jih je razvilo Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP).¹ Prispevek se ne omejuje na razmere med prestajanjem zaporne kazni v zaporu (pravice obsojencev), temveč se, če ni drugače navedeno, nanaša tudi na pripor (pravice pripornikov). Zgolj zaradi jezikovne ekonomičnosti tega vsakič posebej ne poudarjamo, temveč govorimo o zaporskem sistemu, zapornikih ali o zaprtih osebah (kar je v Sloveniji uveljavljena nadpomenka za osebe na prestajanju zaporne kazni in pripornike).

1. člen »Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (1994) (v nadaljevanju: Konvencija), nalaga državam podpisnicam glavno odgovornost, da na svojem ozemlju uveljavijo s »Konvencijo« zagotovljene pravice in svoboščine.² »Zato je pritožba na ESČP subsidiarna v razmerju do državnih sistemov varovanja človekovih pravic.« (Ustavno sodišče RS, 2005, tč. 8; Council of Europe, 2013) Subsidiarnost se kaže v povezavi med 13. členom (pravico do učinkovitega pravnega sredstva) in 35. členom (pravilom o predhodnem izčrpanju vseh domačih pravnih sredstev) »Konvencije« (1994).³ Slednje pravilo temelji na domnevi, da so v domačem pravnem redu na voljo pravna sredstva, ki so učinkovita. Če učinkovitih pravnih sredstev ni, zahteva po izčrpanju domačih pravnih sredstev ne velja.⁴

2 UČINKOVITO DOMAČE PRAVNO SREDSTVO

Pravico do učinkovitega pravnega sredstva ureja 13. člen »Konvencije« (1994). Določba se glasi: »Vsakdo, čigar pravice in svoboščine, ki jih priznava ta Konvencija, so kršene, ima pravico do učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi, in to tudi če je kršitev storila uradna oseba pri opravljanju

1 ESČP je to prvič ugotovilo v sodbah Štruel in drugi proti Sloveniji (2011) ter Mandić in Jović proti Sloveniji (2011). Podrobna analiza sledi.

2 1. člen »Konvencije« (1994) (Obveznost spoštovanja človekovih pravic): Visoke pogodbene stranke priznavajo vsakomur, ki sodi v njihovo pristojnost, pravice in svoboščine, opredeljene v prvem delu te »Konvencije« (1994).

3 35. člen »Konvencije« (1994) (Merila dopustnosti) v 1. odstavku določa: »Sodišče sme obravnavati zadeve šele potem, ko so bila izčrpana vsa domača pravna sredstva v skladu s splošno priznanimi pravili mednarodnega prava in v šestih mesecih od dne, ko je bila sprejeta dokončna odločitev po domačem pravu.«

4 Akdivar in drugi proti Turčiji [GC] (1996, tč. 65); Aksoy proti Turčiji (1996, tč. 51); Selmouni proti Franciji [GC] (1999, tč. 74); Kudła proti Poljski [GC] (2000, tč. 152); Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 93).

uradne dolžnosti.« Obseg varstva 13. člena je ESČP določil že leta 1983 v sodbi *Silver proti Združenemu kraljestvu* (1983). Kadar ima posameznik verjeten zahtevek (angl. *arguable claim*), da je bil žrtev kršitve **kateri koli** od konvencijskih pravic, mora imeti že v domačem pravnem redu na voljo pravno sredstvo, ki omogoča odločitev o zahtevku in popravilo zatrjevane kršitve, kadar je to potrebno.⁵

ESČP lahko ugotovi nezadostno učinkovitost domačega pravnega sredstva in kršitev »Konvencije« (1994) tudi v primeru, ko sicer ni ugotovilo izhodiščne kršitve pravice, ki jo je posameznik zatrjeval (na primer slabih bivalnih razmer v zaporu zaradi prezasedenosti, neupravičene omejitve dopisovanja ali obiskov, neupravičene premestitve v strožji ali posebej varovani režim in podobno).⁶ Samo v primerih, ko ESČP pritožbo zavrže kot očitno neutemeljeno, vprašanja obstoja domačih pravnih sredstev sploh ne obravnava (van Dijk idr., 2006; Harris idr., 2009). Težko si je namreč predstavljati, kako bi lahko bil »očitno neutemeljen zahtevek kljub vsemu verjeten in *vice versa*«.⁷

Tako je na primer v sodbi *Ramirez Sanchez proti Franciji* (2006, tč. 11, 147–150, 161–166) veliki senat ESČP ocenil, da bivanje v samici za obdobje 8 let in 2 mesecev ni predstavljalo kršitve 3. člena »Konvencije« (1994), obenem pa se je postavil na stališče, da pritožnik pred domačimi organi ni imel na voljo učinkovitega pravnega sredstva zoper oddajo v samico ter njenega vsakokratnega podaljšanja, na podlagi česar je Francijo obsodil zaradi kršitve 13. člena »Konvencije« (1994).

2.1 Zahteve za učinkovitost pravnega sredstva

Kaj pomeni, da je pravno sredstvo učinkovito? Sodna praksa ESČP razlikuje med **vsebinskimi in formalnimi zahtevami učinkovitosti**.⁸ Oboje mora biti izpolnjeno, da lahko govorimo o učinkovitem pravnem sredstvu (Harris idr., 2009).

2.1.1 Formalne zahteve za učinkovitost pravnega sredstva

ESČP ne zahteva, da bi domači nacionalni organ, ki odloča o pravnem sredstvu, nujno moralo biti sodišče. Odločujoči organ je lahko tudi upravni, bistveno je, da je neodvisen od organa, domnevno odgovornega za nastalo kršitev (težišče odločanja mora biti izven zaporskega sistema, organizacijsko in kadrovsko ločeno od zaporske uprave).⁹ Zagotavljati mora tudi ustrezna postopkovna jamstva.¹⁰ Pritožnik mora imeti pravico do sodelovanja v postopku (pravico biti

⁵ *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983, tč. 113a)

⁶ Iz sodne prakse v zvezi z zapori izhajajo odločitve, da mora zapornik imeti na voljo zadosti učinkovito domače pravno sredstvo, da se lahko pritoži zoper disciplinsko kazen oddaje v samico (*Yankov proti Bolgariji* (2003, tč. 149–158), zoper omejitve dopisovanja in obiskov (*Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983, tč. 90); *Dankevič proti Ukrajini* (2003, tč. 167–172); *Vlasov proti Rusiji* (2008, tč. 149–154); *Hagyó proti Madžarski* (2013, tč. 94–96)) in glede omejitev vseh drugih pravic, ki jih »Konvencija« (1994) zagotavlja.

⁷ *Boyle in Rice proti Združenemu kraljestvu* (1988, tč. 52–55); *Powell in Rayner proti Združenemu kraljestvu* (1990, tč. 33); *Čonka proti Belgiji* (2002, tč. 76).

⁸ *Harris idr.* (2009) uporabljajo pojem vsebinske zahteve za učinkovitost pravnega sredstva (angl. *substantive requirements of an effective remedy*) ter formalne zahteve za učinkovitost pravnega sredstva (angl. *institutional requirements of an effective remedy*).

⁹ *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983; tč. 116); *Leander proti Švedski* (1987, tč. 81–82); *Khan proti Združenemu kraljestvu* (2000, tč. 45–47); *Lorsé in drugi proti Nizozemski* (2003, tč. 92–96); *Ananyev in drugi proti Rusiji* (2012, tč. 100–101); *Ismatullayev proti Rusiji* (2012, tč. 26).

¹⁰ *Klass in drugi proti Nemčiji* (1978, tč. 67); *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983, tč. 113(b));

slišan, kar pogosto lahko zagotovi samo ustna obravnava).¹¹ Izdana odločba mora biti pravno zavezujoča in sprejeta v razumnih časovnih okvirih.¹²

2.1.2 Vsebinske zahteve za učinkovitost pravnega sredstva

Po vsebinski plati mora domače pravno sredstvo omogočati t. i. »**popravo kršitve**«. To pomeni, da mora biti sposobno preprečiti nastanek kršitve oziroma njeno nadaljevanje (slednje v slovenski pravni terminologiji imenujemo odprava kršitve). In če je posameznik zaradi kršitve utrpel škodo (nepremoženjsko ali premoženjsko), mu mora biti prisojena tudi ustrezna odškodnina.¹³ Glede tega ESČP govori o preventivnem in kompenzatornem učinku pravnega sredstva, ki se morata dopolnjevati.¹⁴ Za trajajoče kršitve, kot je prestanje kazni v neustreznih bivalnih razmerah, je bistveno, da je pravno sredstvo sposobno hitro odpraviti kršitev (npr. takojšno premestitev zaprte osebe),¹⁵ saj zgolj naknadno prisojanje odškodnin ne zadošča.¹⁶ Obseg zahtev 13. člena »Konvencije« (1994) glede učinkovitosti domačega pravnega sredstva je odvisen od narave konvencijske pravice, katere kršitev pritožnik zatrjuje.¹⁷ Učinkovito domače pravno sredstvo mora zapornikom omogočati odločitev o zahtevku in popravo zatrjevanih kršitev vseh konvencijskih pravic. Vseh, ne le tistih najhujših (npr. mučenje, nečloveško in ponižujoče ravnanje).

3 DOPUSTNE IN NEDOPUSTNE OMEJITVE PRAVIC ZAPORNIKOV

Na tem mestu se postavi vprašanje, katere konvencijske pravice ESČP zapornikom sploh priznava? To vprašanje je pomembno zaradi naslednjega razloga. Namreč, če določene pravice ESČP zapornikom niti ne priznava (konkretno, v določenem primeru presodi, da te pravice »Konvencija« (1994) zapornikom ne zagotavlja), je tudi države članice zapornikom niso dolžne zagotoviti. Posledično države članice tudi niso dolžne zagotoviti učinkovitega domačega pravnega sredstva, ki to pravico varuje oziroma presoja njene potencialne kršitve (dopustnost oziroma

Kudla proti Poljski [GC] (2000, tč. 157); Bazjaks proti Latviji (2010, tč. 129).

- 11 *Kar denimo ni bilo omogočeno pritožnikom, ki so se pritožili državnemu tožilcu, ki je izvajal nadzor nad razmerami v priporu (v zadevah Belevitskiy proti Rusiji (2007, tč. 59–67); Aleksander Makarov proti Rusiji (2009, tč. 86); Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 102–104)). Poleg tega je odločitev tožilca imela moč zgolj internega nadzora, tj. ni bila pravno zavezujoča (smiselno glej Radaj proti Poljski (2002, tč. 2); Horvat proti Hrvaški (2001, tč. 47)).*
- 12 *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu (1983, tč. 115); Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 214–216); Council of Europe (2013, str. 26).*
- 13 *Kudla proti Poljski [GC] (2000, tč. 158); Burdov proti Rusiji (2009, tč. 97); Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 96). V izrazju ESČP se navedeno (odškodnina ali odprava kršitve) pogosto naslavlja z enotnim angleškim izrazom redress, njegov pomen pa je odvisen od konteksta (primerjaj Melnik proti Ukrajini (2006, tč. 68); Dvornyykh proti Ukrajini (2006, tč. 72)). Redkeje se pojavlja tudi sopomenka relief (Kudla proti Poljski [GC] (2000, tč. 157); I. D. proti Moldaviji (2010, tč. 49)). Mi uporabljamo poslovenjen prevod »poprava kršitve« (glej tudi Cvikl in Ambrož, 2017, str. 44).*
- 14 *Koval proti Ukrajini (2006, tč. 95–98); Tsarenko proti Rusiji (2011, tč. 85); Melnitis proti Latviji (2012, tč. 47); Yepishin proti Rusiji (2013, tč. 55–57); Council of Europe (2013, str. 25, 28–30).*
- 15 *Benediktov proti Rusiji (2007, tč. 29); Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 96–98); Dirdizov proti Rusiji (2012, tč. 73); Torreggiani in drugi proti Italiji (2013, tč. 50, 55, 96) (pilotna sodba, v kateri ESČP presoja učinkovitost domačih pravnih sredstev zaradi neustreznih razmer v italijanskih zaporih).*
- 16 *Orchowski proti Poljski (2009, tč. 108); Iliev in drugi proti Bolgariji (2011, tč. 55–56).*
- 17 *Hasan in Chaush proti Bolgariji [GC] (2000, tč. 98); Dankevich proti Ukrajini (2003, tč. 168).*

nedopustnost njene omejitve). Človekovih pravic oseb na svobodi, kot tudi zapornikov, se ne sme kršiti, lahko se pa vanje posega oziroma se jih omejuje, vendar le na dopusten način.

Če »Konvencija« (1994) določene pravice zapornikom ne zagotavlja, ESČP dopustnosti oziroma nedopustnosti omejitve te pravice (potencialne kršitve) sploh ne presoja. In posledično državam članicam za te primere tudi ni treba zagotavljati učinkovitega pravnega sredstva.

Osebi na prestajanju zaporne kazni ali v priporu je pravice mogoče omejiti oziroma vanje poseči. V sodni praksi ESČP je varstvo pravic zapornikov zraslo iz t. i. teorije inherentnih omejitev, po kateri je država lahko upravičila omejitev zapornikove pravice (na primer svobodo dopisovanja) že zgolj z argumentom, da je posamezniku odvzeta prostost oziroma da prestaja zaporno kazen (van Dijk idr., 2006; van Zyl Smit in Snacken, 2011). ESČP je to stališče zavrnilo že leta 1975 s sodbo v zadevi *Golder proti Združenemu kraljestvu* (1975, tč. 44–45). Od takrat vztrajno poudarja, da je vsakršna omejitev zapornikove konvencijske pravice dovoljena samo, kadar (in kakor) to »Konvencija« (1994) predvideva. Pravice iz 8. do 11. člena »Konvencije« (1994) niso absolutne. Vanje je mogoče posegati pod pogoji njihovih omejitvenih klavzul, ki določajo, katere so dopustne omejitve pri njihovem uresničevanju. To velja tudi glede omejitev pravic oseb, ki so na prestajanju zaporne kazni ali v priporu.¹⁸

Kadar ESČP ugotovi, da je prišlo do posega v katero od pravic iz 8. do 11. člena »Konvencije« (1994), opravi t. i. **tridelni preizkus dopustnosti posega**, s katerim presodi zakonitost, legitimnost in sorazmernost te omejitve (van Zyl Smit in Snacken, 2011). Gre za t. i. pogoje omejitvene klavzule, ki jih je ESČP razvilo skozi mnogotere sodbe. Omejitvena klavzula namreč določa, da je vsakršna omejitev dopustna samo, kadar je določena z zakonom (zakonita), zasleduje legitimni cilj (legitimna) in je nujna v demokratični družbi (sorazmerna). Navedena je v drugem odstavku 8., 9., 10. in 11. člena »Konvencije« (1994), ki se nekoliko razlikujejo le v dopustnih legitimnih ciljih omejevanja, za vse pa veljajo skupna temeljna načela glede zahtev preizkusa dopustnosti oziroma utemeljenosti omejitve, ki so se razvila skozi številne sodbe.¹⁹

Če torej države pogodbenice želijo doseči dopustne omejitve pravic zapornikov iz 8. do 11. člena »Konvencije« (1994),²⁰ morajo:

1. poskrbeti, da vsaka omejitev izpolnjuje zahteve iz omejitvene klavzule, in
2. zagotavljati učinkovito domače pravno sredstvo (ki omogoča presojo, ali je bila omejitev pravice zakonita, legitimna, sorazmerna, ter tudi popravilo kršitve, če je ta ugotovljena).

¹⁸ Med številnimi drugimi na to izrecno opozarjajo tudi sodbe: *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983, tč. 84); *Herczegfalvy proti Avstriji* (1992, tč. 94); *Poltoratskiy proti Ukrajini* (2003, tč. 154, 167); *Dankevich proti Ukrajini* (2003, tč. 147, 150–151); *Yankov proti Bolgariji* (2003, tč. 126–127); *Zdankova proti Latviji* (2004); *Estrih proti Latviji* (2007, tč. 106); *Ciorap proti Moldaviji* (2007, tč. 99, 108); *Enea proti Italiji* [GC] (2009, tč. 140); *Primov in drugi proti Rusiji* (2014, tč. 90–93).

¹⁹ Čeprav se določeno načelo razvije pri sodbi, ki obravnava 8. člen, velja torej tudi za omejitve pravic 10. ali 9. člena (Kuhelj, 2003; White in Ovey, 2010).

²⁰ 11. člen »Konvencije« (1994) sicer ne obravnava, saj sodne prakse ESČP glede svobode zbiranja ali združevanja med prestajanjem kazni zapora ali pripora (še) ni.

Pogoj zakonitosti se nanaša na vprašanje, ali je bil poseg določen z zakonom. To pomeni, da mora poseg imeti pravno podlago, ki sicer ni nujno zakonski akt, niti ni nujno kodificirano pravo, mora pa biti naslovnikom ustrezno dostopna.²¹ Zakonska ali podzakonska določba mora biti dovolj natančna, da lahko posameznik predvidi posledico, ki nastane ob določenem ravnanju.²²

Pogoj legitimnosti nalaga, da je treba s posegom zasledovati enega od taksativno naštetih legitimnih ciljev.²³ Gre za pogoj, z dokazovanjem katerega tožene države večinoma nimajo težav (van Dijk idr., 2006; White in Ovey, 2010). **Pogoj sorazmernosti** pa določa, da mora biti poseg »nujen v demokratični družbi«,²⁴ kar pomeni, da mora ustrezati »nujni družbeni potrebi« in »biti sorazmeren glede na zasledovani legitimni cilj«. Pri tem imajo pogodbenice na voljo določeno »polje proste presoje«. ²⁵ Če niso izpolnjene zahteve vseh treh pogojev, ESČP ugotovi, da poseg oziroma omejitev pravice pomeni kršitev »Konvencije« (1994).

V pritožbah, ki zadevajo omejitev pravic med prestajanjem zaporne kazni ali pripora, je dopustnost pogosto treba presojeti z vidika pozitivnih dolžnosti države. Zapor je totalna institucija, zaporniku je odvzeta svoboda, zaradi česar je pogosto, lahko rečemo večino časa oziroma glede večine zadev odvisen od zaporske uprave ali drugih pristojnih organov, da mu omogočijo uresničevanje posamezne pravice in ne le, da se vzdrži vmešavanja oziroma poseganja v njegove pravice. ESČP poudarja, da so načela presoje enaka: tako glede presoje dopustnosti posegov v pravice pod pogoji omejitvene klavzule drugega odstavka 8. člena ter 9. ali 10. člena (negativne dolžnosti države) »Konvencije« (1994) kot tudi glede presoje, ali je država sprejela razumne in primerne ukrepe za zagotovitev uresničevanja pravic iz prvega odstavka 8. člena ter 9. ali 10. člena (pozitivne dolžnosti države) »Konvencije« (1994). Pri obeh je treba pretehtati, ali je bilo vzpostavljeno pravično ravnotežje med nasprotujočimi si interesi posameznika in družbe kot celote.²⁶

21 Pravna podlaga mora biti dostopna širši javnosti. To velja tudi za »interna« zaporska pravila, če služijo kot podlaga za omejitve konvencijskih pravic (Poltoratskiy proti Ukrajini (2003, tč. 157–161); Khokhlich proti Ukrajini (2003, tč. 207–209); smiselno Ciorap proti Moldaviji (2007, tč. 113); o tem tudi van Dijk idr. (2006)).

22 Sunday Times proti Združenemu kraljestvu (št. 1) (1979, tč. 47, 49); Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu (1983, tč. 86–88); Pisk-Piskowski proti Poljski (2005, tč. 25).

23 Omejitvene klavzule vseh štirih členov določajo naslednje cilje, zaradi katerih je dopustno pravice omejevati: da se zavaruje zdravje in morala, javna varnost ali pravice drugih ljudi, prepreči nered ali kaznivo dejanje in zaradi varovanja državne varnosti – z izjemo 9. člena »Konvencije« (1994), ki namesto zadnjih dveh ciljev navaja le varovanje javnega reda. Razlike so še v tem, da se zaradi ekonomske blaginje države lahko omejujejo le pravice iz 8. člena »Konvencije« (1994). 10. člen »Konvencije« (1994) pa našteva še varovanje ozemeljske celovitosti države, ugleda ali pravic drugih ljudi, omejevanje pravic za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.

24 Omeniti velja, da večina avtorjev in uradni prevod Konvencije uporabljajo izraz »nujen (v demokratični družbi)« za angleški pridevnik »necessary (in a democratic society)«. Vendar slednji vsebinsko vedno ne sovpadra s prvim elementom »nujnosti« t. i. strogega testa sorazmernosti, ki ga uporablja Ustavno sodišče Republike Slovenije (2005a) za presojo omejitev ustavnih pravic: ta zahteva, da so sredstva (pravna omejitve) »neizogibno potrebna« (angl. indispensable) za doseg legitimnega cilja; niti ne sovpadra z manj zahtevnim ustavnosodnim testom »razumne« (angl. reasonable) zveze med sredstvi in legitimnim ciljem (sodba Ustavnega sodišča U-I-145/03 z dne 23. 6. 2005, tč. 6, 2. opomba, sodišče povzema po Jaklič, v Šturm, 2002, str. 425). Iz navedenega sledi, da bi »necessary« bilo ustreznejše prepoznati kot »potrebno«, vendar pa se tu v izogib zmedo držimo uradnega prevoda »Konvencije« (1994).

25 Handyside proti Združenemu kraljestvu (1976, tč. 48–49); Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu (1983, tč. 97).

26 Glej na primer: Jakóbski proti Poljski (2010, tč. 46–47, 50) (kršitev pozitivne obveznosti na podlagi 9. člena »Konvencije« (1994): zagotoviti veroizpovedi primerno prehrano); Kalda proti Estoniji (2016, tč. 41–54) (sodba v zvezi z dostopom do interneta – ugotovljena kršitev pravice do sprejemanja obvestil 10. člena »Konvencije« (1994), ker zaporska uprava pritožniku ni dovolila dostopa do spletnih strani, na katerih so bile informacije o

V sodbi v zadevi *Hirst proti Združenemu kraljestvu* (št. 2) je leta 2005 veliki senat ESČP prvič zapisal načelo, ki ga ESČP v svoji nadaljnji sodni praksi navaja kot eno od temeljnih načel za presojo dopustnosti omejitev pravic med prestajanjem zaporne kazni ali pripora: Zaporniki v splošnem uživajo vse konvencijske pravice in svoboščine, razen pravice do osebne svobode (van Zyl Smit in Snacken, 2011).²⁷ To pomeni, da ima posameznik tudi v zaporu pravico do družinskega življenja in spoštovanja svobode dopisovanja (ki jo zagotavlja 8. člen), svobodo izražanja (10. člen), pravico do izražanja svoje vere ali prepričanja (9. člen), pravico do učinkovitega dostopa do sodišča in zagovornika (6. člen), pravico skleniti zakonsko zvezo (12. člen), posebnega pomena pa je tudi prepoved mučenja, grdega ravnanja in nečloveškega ali ponižujočega kaznovanja (3. člen), ki zapornikom med drugim zagotavlja minimalne standarde bivalnih razmer (»Konvencija«, 1994). Morebitne omejitve konvencijskih pravic so dopustne le v primeru upravičenih razlogov in morajo biti utemeljene v vsakem posameznem primeru.²⁸

Opisano načelo, po katerem zaporniki razen omejitve osebne svobode ohranjajo vse konvencijske pravice, ESČP šteje za »trdno zasidrano«. Vendarle pa je načelo precej zmehčano s pristavkom, da so »dopustne tiste omejitve pravic, ki so z omejitvijo svobode neločljivo povezane«.²⁹ Kako vedeti, katera prikrajšanja v zaporu so »neločljivo povezana z omejitvijo svobode« oziroma katere omejitve so »nujna in neizogibna posledica prestajanja zaporne kazni«³⁰ ali katere pomenijo »običajne in razumne zahteve prestajanja zaporne kazni«?³¹ Očitno je, da ne gre za stvar dejstev (oziroma nečesa, kar bi bilo mogoče ugotoviti ali odkriti), temveč za vrednostno presojo in razlago »Konvencije« (1994), kar opravlja ESČP preko svoje sodne prakse.

Bolj pomembno, kot se zdi na prvi pogled, pa je načelo (oziroma zahteva) ESČP, da so (tudi v zaporu) »morebitne omejitve konvencijskih pravic dopustne le v primeru upravičenih razlogov in morajo biti utemeljene v vsakem posameznem

predpisih in temeljnih pravicah, vključno s pravicami zapornikov); Szafranski proti Poljski (2015, tč. 36–41) (kršitev 8. člena, ne pa tudi 3. člena »Konvencije« (1994), ker pritožnik ni imel dovolj šne zasebnosti pri uporabi stranišča).

27 *Hirst proti Združenemu kraljestvu* (št. 2) [GC] (2005, tč. 69): »The Court would begin by underlining that prisoners in general continue to enjoy all the fundamental rights and freedoms guaranteed under the Convention save for the right to liberty, where lawfully imposed detention expressly falls within the scope of Article 5 of the Convention«.

28 *Hirst proti Združenemu kraljestvu* (št. 2) [GC] (2005, tč. 69–70). To načelo je veliki senat potrdil v zadevi *Dickson proti Združenemu kraljestvu* [GC] (2007, tč. 67–68) (van Zyl Smit in Snacken, 2011) in ga ESČP v večini poznejših sodb navaja kot enega temeljnih načel za presojo pravic zapornikov (Cvickl in Ambrož, 2017).

29 *Hirst proti Združenemu kraljestvu* (št. 2) [GC] (2005, tč. 69). Tako o tem, med mnogimi drugimi, tudi v sodbah: *Dickson proti Združenemu kraljestvu* [GC] (2007, tč. 58); *Gülmez proti Turčiji* (2008, tč. 46); *Nilsen proti Združenemu kraljestvu* (2010, tč. 49); *Frodl proti Avstriji* (2010, tč. 25); *Donaldson proti Združenemu kraljestvu* (2011, tč. 18); *Boulois proti Luksemburgu* [GC] (2012, tč. 82); *Scoppola proti Italiji* (št. 3) [GC], (2012); *Velyo Veleu proti Bolgariji* (2014, tč. 30). V konkretnih odločitvah v teh zadevah tudi ni mogoče zaznati enoznačnega pristopa glede varstva pravic zapornikov (več o tem glej Cvickl in Ambrož (2017) ter van Zyl Smit in Snacken (2011)).

30 ESČP je ta izraz uporabilo, med številnimi drugimi, tudi v vseh sodbah, navedenih v prejšnji opombi.

31 ESČP to navaja med številnimi drugimi, tudi v naslednjih odločitvah, ki se nanašajo na omejevanje možnosti obiskov (*Komissarova proti Rusiji* (2012, tč. 20)), nadzor nad dopisovanjem (*Kwiek proti Poljski* (2006, tč. 39); *Puzinas proti Litvi* (št. 2) (2007, tč. 33–34); *Yefimenko proti Rusiji* (2013, tč. 143) in telefonskimi klici (*Doerga proti Nizozemski* (2004, tč. 53)). ESČP se pri presoji dopustnosti sklicuje tudi na »običajne in razumne pogoje življenja v zaporu« (denimo v zadevi *Hagyó proti Madžarski* (2013, tč. 79–80), ki se nanaša na omejevanja možnosti uporabe telefona).

primeru».³² To zadnje je posebej ključno. ESČP v resnici namreč ni tako širokodušno glede varstva pravic zapornikov. V svojih sodbah se rado idealistično razpisuje o trdno zasidranih temeljnih načelih o pomembnosti varovanja pravic zapornikov, v konkretnih odločitvah (o dopustnosti določene omejitve v zaporu) pa je nato pogosto kratke sape, v smislu, da presoja, da marsikatero pravice zapornikom »Konvencija« (1994) sploh ne zagotavlja. Poleg tega je sodna praksa tudi občasno neenotna.³³ Po drugi strani pa ESČP zahteva od držav podpisnic »Konvencije« (1994), da razvijejo lastne mehanizme presoje (tj. učinkovita domača pravna sredstva, skladno s 13. členom »Konvencije« (1994), ki omogočajo presojo domačih organov od primera do primera – v smislu, ali je določena omejitev pravic v zaporu dopustna, razumna, neločljivo povezana z omejitvijo svobode ali ne (Abels, 2012). Zdi se, da je od vsega mnoštva sodne prakse ta zahteva po učinkovitem domačem pravnem sredstvu dejansko najbolj pomembna zahteva ESČP (Cvikl in Ambrož, 2017). In za zaprte osebe v konkretni situaciji tudi najbolj dragocena. Samo učinkovito pravno sredstvo pred domačimi organi lahko namreč v doglednem času prepreči kršitev oziroma njeno nadaljevanje.

4 (NE)UČINKOVITOST PRAVNIH SREDSTEV V SLOVENSKEM ZAPORSKEM SISTEMU V LUČI SODNE PRAKSE ESČP

Glavna težava slovenske ureditve je, da zaprtim osebam ne zagotavlja ustrezno učinkovitega pravnega sredstva. Kot je bilo že omenjeno v uvodu, slovenska zakonodaja sicer zagotavlja različna pravna sredstva za uveljavljanje pravic med priporom ali med prestajanjem kazni zaporu, vendar nobeno od njih ni dovolj učinkovito. ESČP je Slovenijo leta 2011 obsodilo v dveh pilotnih sodbah, *Štrucl in drugi proti Sloveniji* (2011) ter *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011), zaradi kršitve prepovedi ponižujočega in nečloveškega ravnanja (3. člen »Konvencije«, 1994) ter kršitve pravice do učinkovitega pravnega sredstva (13. člen »Konvencije«, 1994).³⁴

V obeh primerih je ESČP ugotovilo kršitve 3. člena »Konvencije« (1994), ker so obsojenci in priporniki živeli v neustreznih bivalnih razmerah, ki so nastale zaradi hude prenatrpanosti v Zavodu za prestajanje kazni zaporu Ljubljana (v nadaljevanju: ZPKZ Ljubljana). Ta težava je bila prisotna v celotnem zavodu, tako na priporinem oddelku kot tudi na zaprtem oddelku, kjer so bili nastanjeni obsojenci. V primeru *Štrucl in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 28–30, 82–89) je ESČP ugotovilo, da so pritožniki prebivali med pet in osem mesecev v večposteljnih sobah, kjer je imel vsak obsojenec na voljo le 2,7 kvadratnega metra osebnega prostora. V sodbi v zadevi *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011, tč. 19–20, 77–80) pa je ESČP ugotovilo, da sta pritožnika (pripornika) prebivala v podobnih razmerah na priporinem oddelku ZPKZ Ljubljana, in sicer sedem mesecev.

Poleg tega je ESČP ugotovilo tudi kršitev 13. člena »Konvencije« (1994), ki zagotavlja pravico do učinkovitega pravnega sredstva. V obeh primerih je slovenska vlada (oziroma v času obravnave državno pravobranilstvo, danes pa se ta organ imenuje državno odvetništvo) v obrambo trdila, da obstaja kar deset

32 Že omenjeno zgoraj, glej opombo št. 30.

33 Bolj podrobno o tem glej: Cvikl in Ambrož (2017); van Zyl Smit in Snacken (2011); White in Ovey (2010).

34 *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011); *Štrucl in drugi proti Sloveniji* (2011).

različnih pravnih sredstev, ki so na voljo obsojencem in pripornikom v Sloveniji. Vendar pa je ESČP presodilo, da nobeno od teh pravnih sredstev ni bilo dovolj učinkovito v primeru kršitev, ki so se nanašale na neustrezne bivalne razmere. S tem je ESČP zavrnilo tudi ugovor Vlade RS, da pritožniki niso izčrpali domačih pravnih sredstev.³⁵ To presojo je ESČP ponovilo v še kar nekaj sodbah, ki so sledile.³⁶

Na podlagi ugotovitev ESČP je Slovenija nekaj let po obsodbah izvedla reformo pravnih sredstev, ki jih imajo na voljo zaprte osebe. To je vključevalo prenovo instituta zahteve za sodno varstvo, ki ga imajo obsojenci po 83. členu »Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1)« (2000). Spremembe so začele veljati avgusta 2015, ko je stopila v veljavo novela »Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1F)« (2015). Avgusta leta 2016 pa je začel veljati novi »Pravilnik o izvrševanju kazni zapora« (2016) (v nadaljevanju: PIKZ), ki je dopolnil določbe o rednem nadzorstvu nad ravnanjem z obsojenci, ki ga izvajajo pristojna okrožna sodišča. Zakonodajalec je v dilemi, ali naj reformo pravnih sredstev na tem področju izvede celovito ali pa naj skuša težave odpraviti le z manjšimi spremembami, izbral drugo možnost. Spremembe torej niso bile ambiciozne in upati je, da se prenova pravnih sredstev za zaprte osebe z njimi ne bo ustavila, saj ta še vedno zaostajajo za zahtevami 13. člena »Konvencije« (1994).

V nadaljevanju bomo najprej analizirali stanje pred reformo. Pogledali bomo pravno ureditev, ki je veljala v času odločanja v zadevah *Štručl in drugi proti Sloveniji* (2011) ter *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011), ter odziv ESČP. Na koncu prispevka pa bomo obravnavali spremembe zakonodaje, ki so sledile zaradi obsodb Slovenije s strani ESČP: tj. prenovo pravnega sredstva po 83. člena »ZIKS-1« (2000) in nove podzakonske določbe »PIKZ« (2016, 2019) o nadzorstvu nad ravnanjem z obsojenci.

Nadalje bomo povzeli glavne razloge, zaradi katerih je ESČP ugotovilo, da posamezno pravno sredstvo ni zadosti učinkovito.³⁷

35 *Štručl in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 133): »The Court finds that none of the remedies relied on by the Government could be regarded, with a sufficient degree of certainty, as constituting an effective remedy for the applicants. The Court concludes, therefore, that there has been a violation of Article 13 of the Convention on account of the lack of an effective and accessible remedy under domestic law for the applicants' complaints in respect of the conditions of their detention...//... The Court therefore rejects the Government's objection of non-exhaustion of domestic remedies.« Smiselno enako je ESČP ugotovilo tudi v zadevi *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011), ki obravnava pritožbi pripornikov (glej tč. 120).

36 *Sodbi Štručl in drugi proti Sloveniji* (2011) ter *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011) sta pilotni, kar pomeni, da je ESČP prepoznalo, da gre za težave sistemske narave, ki so povzročile kopico enakih kršitev tudi v drugih primerih. To pomeni, da v primeru podobne pritožbe proti Sloveniji, ESČP ne izvede celotne presoje zadeve, temveč se glede dejanskega stanja v določenem obdobju lahko samo sklicuje na ti dve sodbi. ESČP je ugotovilo kršitev 13. člena zaradi pomanjkanja učinkovitih pravnih sredstev v primeru neustreznih bivalnih razmer tudi v vseh nadaljnjih sodbah, v katerih je ugotovilo kršitev 3. člena zaradi razmer v ZPKZ Ljubljana. Prva taka zadeva je bila *Praznik proti Sloveniji* (2012, tč. 28–30). In tako tudi v nadaljnjih sodbah zaradi razmer na zaprtem oddelku ZPKZ Ljubljana, v katerih se je ESČP sklicevalo na ugotovitve, navedene v zadevi *Praznik proti Sloveniji* (2012), denimo: *Beganović proti Sloveniji* (2014, tč. 36–39); *Brlek proti Sloveniji* (2014, tč. 29–31); *Četić proti Sloveniji* (2014, tč. 32–35); *Jevšnik proti Sloveniji* (2014, tč. 31–34); *Petrović proti Sloveniji* (2014, tč. 33–36); *Puzin proti Sloveniji* (2014, tč. 32–33); *Šabić proti Sloveniji* (2014, tč. 38–41); *Slemenšek proti Sloveniji* (2014, tč. 34–37); *Štrukelj proti Sloveniji* (2014, tč. 30–33).

37 Za podrobno analizo (tudi v zvezi z ugotovitvami glede neustreznih bivalnih razmer) glej *Ambrož idr.* (2013) ter *Cvikl in Ambrož* (2017).

4.1 Neposredno sodno varstvo obsojencev po 83. členu »ZIKS-1« (2000)

V času odločanja ESČP v zadevi *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011) je bilo neposredno sodno varstvo po 83. členu »ZIKS-1« (2000) izrazito podnormirano. Po 83. členu takrat veljavnega zakona, ki je urejal izvrševanje kazenskih sankcij, je obstajala možnost sodnega varstva »v primeru mučenja ali drugih krutih oblik nečloveškega ali ponižujočega ravnanja«, vendar je bila ta možnost oziroma določba izrazito podnormirana. Njeno nezadostnost v tem smislu je ugotovilo tudi ESČP.³⁸ V času odločanja se je besedilo določbe namreč glasilo: »(1) Obsojenec, ki meni, da je bil podvržen mučenju ali drugim krutim oblikam nečloveškega ali ponižujočega ravnanja, lahko s predlogom zahteva sodno varstvo. (2) Predlog iz prejšnjega odstavka je zavod dolžan poslati tudi pristojnemu državnemu tožilcu« (»ZIKS-1«, 2000; »ZIKS-1F«, 2015). Kot očitno je to bila izrazito nedodelana določba, do mere, da sploh ni bila uporabna. Na izrazito podnormiranost je opozoril že Erbežnik, ki je pojasnil, da določba v taki obliki ni uporabna in povzroča zmedo, saj ni jasno, »kako naj se takšna vloga poda, na kateri organ naj bo naslovljena, kakšne so njene obvezne sestavine, kakšne so lahko odločitve sodišča« (Erbežnik, 2010, str. 146–148).

4.2 Nadzorstvo, ki ga izvaja predsednik okrožnega sodišča nad ravnanjem z obsojenci in priporniki

Glede nadzorstev, ki ju izvaja predsednik okrožnega sodišča nad ravnanjem z obsojenci (po 212. členu »ZIKS-1«, 2000)³⁹ in nad ravnanjem s priporniki (po 213.d členu »Zakona o kazenskem postopku (ZKP)«, 1994), je ESČP presodilo, da ne ustrezata zahtevam učinkovitega pravnega sredstva. V izrazu ESČP nadzorstvo nad ravnanjem s priporniki in nad ravnanjem z obsojenci »ne zmore neposredno popraviti nedopustnega stanja«, ⁴⁰ saj odločujoči organ ni pristojen izdati zavezujoče odločbe.⁴¹

38 V zadevi *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 124), ESČP dobesedno ugotavlja, da „sredstva za zaščito niso dovolj jasno opredeljena“ (ang. the means of the mentioned protection under section 83 are not clearly defined in the domestic legislation), v smislu, da ta določba ni dovolj določna, da bi to pravno sredstvo lahko nudilo zadostno zaščito kot jo predvidevajo zahteve za učinkovitost. Glej celotno besedilo, *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011), tč. 124: »The Court notes that the Government relied on section 83 of the ECS Act, which concerned judicial protection of the right not to be subjected to torture or other cruel forms of inhumane or degrading treatment. They, however, submitted that this provision did not provide for an autonomous remedy but only concerned the remedies available to the prisoner, in particular, before the civil and administrative court. Noting that the means of the mentioned protection under section 83 are not clearly defined in the domestic legislation, the Court will, in the line with the Government's argument, proceed to assess the effectiveness of the remedies before the civil and administrative courts.«

39 Proti in drugi odstavki 212. člena »ZIKS-1« (2000): (1) Nadzorstvo glede zakonitega ravnanja z obsojenci opravljajo ministrstvo, pristojno za pravosodje, in predsednik okrožnega sodišča, na območju katerega je zavod oziroma njegov oddelek. Pooblaščen uradna oseba ministrstva, pristojnega za pravosodje, oziroma predsednik okrožnega sodišča se seznani pri obsojencih o ravnanju z njimi ter izvajanju njihovih pravic, na njihovo željo tudi brez navzočnosti delavcev zavoda. (2) Če ministrstvo, pristojno za pravosodje, oziroma predsednik okrožnega sodišča iz prejšnjega odstavka pri nadzorstvu ugotovijo, da so bile kršene pravice obsojencev, ukrepejo vse potrebno za zagotovitev pravic obsojencev.

40 Mandić in Jović proti Sloveniji (2011, tč. 117); *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 130). To je seveda ena od zahtev učinkovitosti in s temi besedami prvič utemeljena v zadevi *Mathias Berns in Joseph Ewert proti Luksemburgu* (1991); *Gill in Malone proti Nizozemski in Združenemu kraljestvu* (1996); *Borbála Kiss proti Madžarski* (2012, tč. 24).

41 *Ananyev in drugi proti Rusiji* (2012, tč. 214–216); *Council of Europe* (2013); *Harris idr.* (2009); *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983, tč. 115).

V ozadju teh oblik nadzorstva je primerjalnopravno uveljavljena zamisel o sodnem nadzoru nad izvrševanjem kazenskih sankcij. Kot je opozoril Ambrož, je (bila) težava v slovenski izpeljavi te zamisli »v njeni nedodelanosti in precejšnji podnormiranosti« (Ambrož, 2007, str. 287). To nadzorstvo v zakonodaji namreč sploh ni (bilo) urejeno s formalnim postopkom, pri čemer predsednik okrožnega sodišča tudi ne more izdati pravno zavezujoče odločbe.

212. člen »ZIKS-1« (2000) je v zvezi z nadzorstvom glede zakonitega ravnanja z obsojenci določal, da se predsednik okrožnega sodišča »seznanj pri obsojencih o ravnanju z njimi ter izvajanju njihovih pravic, na njihovo željo tudi brez navzočnosti delavcev zavoda«. Če ugotovi, da so bile kršene pravice obsojencev, ukrene vse potrebno za zagotovitev pravic obsojencev. 119. člen takrat veljavnega »PIKZ« (2000),⁴² ki naj bi podrobneje urejal nadzorstvo nad ravnanjem z obsojenci, je določal za primer, če obsojenec poda pritožbo, zgolj to, da jo predsednik okrožnega sodišča »preveri in v primeru utemeljenosti odredi potrebne ukrepe, lahko pa jo z morebitnimi napotili sporoči direktorju zavoda ali pisno na upravo«.

Po 213.d členu »ZKP« (1994) bi moral predsednik okrožnega sodišča pripornike obiskati vsaj enkrat na teden, pri čemer pa njegova pooblastila niso jasno določena, mora pa ukreniti, »kar je potrebno, da se odpravijo nepravilnosti, ki jih je zaznal pri obisku zavoda«.

4.3 Pritožba obsojenca generalnemu direktorju Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij

Glede pritožbe generalnemu direktorju Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju: URSIKS) v skladu s 85. členom »ZIKS-1« (2000) je ESČP presodilo, da tudi to pravno sredstvo ne zmore neposredno popraviti nedopustnega stanja, saj generalni direktor URSIKS v zvezi s to pritožbo obsojenca ne more izdati pravno zavezujoče odločbe.⁴³ Niti ni neodvisen organ. V zvezi s tem Abels (2012) ponazarja, da je načelo, naj nihče ne bo razsodnik v svoji zadevi, v kontekstu zapora treba razumeti tako, da naj bo težišče odločanja izven zaporske uprave.⁴⁴ Notranji nadzor nad ravnanjem z obsojenci, kot ga lahko nudi institut pritožbe obsojenca (zaprte osebe) generalnemu direktorju URSIKS, je nedvomno potreben, ne more pa nadomestiti vseh zagotovil, ki jih daje učinkovito pravno sredstvo. Notranji, hierarhični nadzor, ki ga nudi pritožba generalnemu direktorju URSIKS, ter učinkovito pravno sredstvo, o katerem odloča neki drug, od zaporskega sistema neodvisni organ, naj se dopolnjujeta.

⁴² »PIKZ« (2000) je prenehal veljati 16. avgusta 2016.

⁴³ Mandić in Jović proti Sloveniji (2011, tč. 117); Štruel in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 130).

⁴⁴ Glej tudi sodbe: Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 100–101 in 215); Belevitskiy proti Rusiji (2007, tč. 60); Horvat proti Hrvaški (2001, tč. 47–48); Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu (1983, tč. 116).

4.4 Možnost premeščanja med zavodi

Po 79. in 81. členu takrat veljavnega »ZIKS-1« (2000)⁴⁵ je obstajala možnost premestitve, za katero je lahko obsojenec sam zaprosil, tudi zaradi prezasedenosti. Vendar pa se je o taki obsojenčevi vlogi odločalo diskrecijsko, pri čemer je ESČP presodilo, da je bilo polje diskrecije precej široko.⁴⁶ Pri odločanju o premestitvi se je namreč upoštevalo tudi obsojenčevo vedenje med prestajanjem kazni, čeprav ustrezne bivalne razmere ne bi smele biti ugodnost, ki si jo posameznik pridobi šele z ustreznim vedenjem.⁴⁷ Če je bil s svojo vlogo uspešen, pa je problematično, da je moral obsojenec plačati stroške premestitve sam, kar praktično gledano pomeni, da se je za premestitev v ustreznjše razmere obsojencem izstavil račun.⁴⁸ Iz navedenih razlogov je ESČP presodilo, da te možnosti premestitve za obsojence ni mogoče šteti za učinkovito pravno sredstvo.⁴⁹

Priporniki za premestitev niso smeli zaprositi sami. Predlog za premestitev pripornika je lahko podal le direktor zavoda, o njem pa je odločalo sodišče.⁵⁰ Vodstvo ZPKZ Ljubljana se je zavedalo prezasedenosti v priporu, zato je bil leta 2010 vzpostavljen sistem, po katerem je bil dan predlog za premestitev, ko je bilo preseženo število 245 zaprtih oseb. Vendar je bila uporaba tega mehanizma odvisna od vodstva zapora in ne od pritožnikov, zato po presoji ESČP ni mogoče govoriti o neposredno dostopnem in učinkovitem pravnem sredstvu.⁵¹

4.5 Pobuda Varuhu človekovih pravic

Iz enakega razloga je ESČP kot nezadostno štelo tudi pobudo, ki jo lahko obsojenec ali pripornik naslovi na Varuha človekovih pravic.⁵² Varuh lahko v zvezi s to pobudo izda mnenje, ki ima le moč priporočila.⁵³ Mehanizmi, katerih rezultat so lahko le odločitve z močjo mnenja ali priporočila, niso učinkovita pravna sredstva,⁵⁴ saj zahteve za učinkovitost terjajo, da je pritožbeni organ pristojen izdati zavezujočo odločbo.⁵⁵

45 Gre za zakon, ki je veljal v času odločanja ESČP v zadevah Štrucl in drugi proti Sloveniji (2011) in Mandić in Jović proti Sloveniji (2011).

46 Štrucl in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 121–123).

47 Štrucl in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 108–109).

48 Tretji odstavek 81. člena takrat veljavnega »ZIKS-1« (2000): »Če je obsojenec premeščen na lastno prošnjo ali prošnjo njegovih ožjih družinskih članov, plača stroške premestitve sam, sicer pa zavod, iz katerega je premeščen.«

49 Štrucl in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 121–123, glej tudi tč. 39, 108–109).

50 Skladno s tretjim odstavkom 212. člena takrat veljavnega »ZKP« (1994) in 55. členom takrat veljavnega »Pravilnika o izvrševanju pripora« [PIP] (1999). Leta 2009 je izdan »Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o izvrševanju pripora«.

51 Mandić in Jović proti Sloveniji (2011, tč. 110). Glej tudi Melnik proti Ukrajini (2006, tč. 115–116); Piroglu in Karakaya proti Turčiji (2008, tč. 33); Tănase proti Moldaviji [GC] (2010, tč. 122).

52 Skladno z 9. členom »Zakona o varuhu človekovih pravic (ZVarCP)« (1993).

53 Štrucl in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 130); Mandić in Jović proti Sloveniji (2011, tč. 117).

54 Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu (1983, tč. 54 in 115); Montion proti Franciji (1987); Lehtinen proti Finski (1999); Aleksander Makarov proti Rusiji (2009, tč. 83).

55 Ananyev in drugi proti Rusiji (2012, tč. 105, 214–216); Council of Europe (2013).

4.6 Ustavna pritožba

Ustavna pritožba⁵⁶ ne ustreza zahtevam učinkovitega pravnega sredstva, saj pritožnikom »ni neposredno dostopna« – ti bi morali najprej izčrpati vsa redna pravna sredstva. Torej bi morali najprej brez uspeha prehoditi vse omenjene neučinkovite pravne poti, kar pomeni, da ustavna pritožba ne more zagotoviti ustrezno hitrega odločanja.⁵⁷

4.7 Upravni spor

Upravni spor omogoča tožbo za »prenehanje akta ali dejanja kršitve človekovih pravic«, skladno s 4. in 33. členom »Zakona o upravnem sporu (ZUS-1)« (2006). Ta institut bi lahko bil uporaben za zaporske zadeve, toda izkazalo se je, da v času odločanja v Sloveniji ni bilo niti ene sodne odločbe, v kateri bi bilo na podlagi tega instituta odločeno glede neustreznih bivalnih razmer v zaporu. ESČP je glede tega opozorilo, da ni dovolj, če pravna sredstva »teoretično« obstajajo, temveč morajo delovati tudi v praksi. Odsotnost sodne prakse namreč kaže, da je delovanje pravnega sredstva negotovo.⁵⁸ Če ni zadostne količine sodne prakse, pravnega sredstva ni mogoče šteti za učinkovitega.⁵⁹

4.8 Civilna tožba z »zahtevo za prenehanje s kršitvami osebnostnih pravic«

V pravnem postopku pa je mogoče vložiti tudi civilno tožbo z »zahtevo za prenehanje s kršitvami osebnostnih pravic«, skladno s 134. členom »Obligacijskega zakonika (OZ)« (2001).

Tudi ta institut bi lahko bil uporaben za zaporske zadeve, toda izkazalo se je, enako kot v zvezi z upravnim sporom, da v času odločanja (v zadevah *Štrul in drugi* (2011) ter *Mandić in Jović* (2011)) v Sloveniji ni bilo niti ene sodne odločbe, v kateri bi bilo na podlagi tega instituta odločeno glede neustreznih bivalnih razmer v zaporu. ESČP je enako glede tega opozorilo, da ni dovolj, če pravna sredstva »teoretično« obstajajo, temveč morajo delovati tudi v praksi. Odsotnost sodne prakse namreč kaže, da je delovanje pravnega sredstva negotovo.⁶⁰ Če ni zadostne količine sodne prakse, pravnega sredstva ni mogoče šteti za učinkovitega.⁶¹

56 Glej 50. in 51. člen »Zakona o ustavnem sodišču (ZUstS)« (2007).

57 *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 131–132); *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011, tč. 118–119).

58 *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 125–127); *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011, tč. 112–114).

59 *De Jong, Baljet in van den Brink proti Nizozemski* (1984, tč. 39); *Horvat proti Hrvaški* (2001, tč. 44); *Rodić in 3 drugi proti Bosni in Hercegovini* (2008, tč. 57–59); *Marini proti Albaniji* (2007, tč. 156); *V. proti Sloveniji* (2011, tč. 67); *Ananyev in drugi proti Rusiji* (2012, tč. 110).

60 *Štrul in drugi proti Sloveniji* (2011, tč. 125–127); *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011, tč. 112–114).

61 *De Jong, Baljet in van den Brink proti Nizozemski* (1984, tč. 39); *Horvat proti Hrvaški* (2001, tč. 44); *Rodić in 3 drugi proti Bosni in Hercegovini* (2008, tč. 57–59); *Marini proti Albaniji* (2007, tč. 156); *V. proti Sloveniji* (2011, tč. 67); *Ananyev in drugi proti Rusiji* (2012, tč. 110).

4.9 Odškodninska tožba

Odškodninske tožbe v pravnem postopku⁶² v primeru zaprtih oseb ni mogoče šteti za učinkovito pravno sredstvo zato, ker lahko deluje le kompenzatorno: omogoča zgolj prisoditev odškodnine, ne more pa preprečiti nadaljevanja kršitve v konkretnem primeru (denimo privedi do izboljšanja neustreznih bivalnih razmer).⁶³

Zgolj kompenzatorna pravna sredstva pa zadoščajo le pri osebah, ki so že bile odpuščene ali nameščene v ustrezne bivalne razmere.⁶⁴ Takšen je bil položaj pritožnika Anesa Dukića, ki je vložil pritožbo na ESČP po odpustu iz ZPKZ Ljubljana, vendar je v času odločanja v Sloveniji na tem področju obstajala le ena tovrstna odškodninska sodba, zato je ESČP zavzelo stališče, da (še) ni mogoče govoriti o ustrezno učinkovitem pravnem sredstvu.⁶⁵ S sodbo I P 1725/2010 z dne 9. maja 2011 je Okrajno sodišče v Ljubljani prisodilo 2.290 evrov odškodnine za nepremoženjsko škodo, nastalo zaradi prestajanja pripora v neustreznih bivalnih razmerah ZPKZ Ljubljana (Okrajno sodišče v Ljubljani, 2011).⁶⁶ Gre za prvo odškodnino pri nas, prisojeno zaradi neustreznih razmer v zaporu⁶⁷ in tej so v naslednjih letih sledile tudi druge.

4.10 Sklepne ugotovitve poglavja

Na podlagi zgornjih argumentov je ESČP v obeh sodbah Slovenijo pozvalo, naj oblikuje učinkovit pravni instrument, ki bi v primeru neustreznih bivalnih razmer zagotavljal hiter odziv in premestitev zaprte osebe.⁶⁸ Posebej je opozorilo, da Slovenije zgolj prisojanje odškodnin ne bo rešilo pred vnovičnimi obsodbami,⁶⁹ saj mora biti domače pravno sredstvo sposobno preprečiti nastanek kršitve oziroma njeno nadaljevanje.

62 Gre za tožbo za prisoditev denarne odškodnine po 179. členu »OZ« (2001).

63 Mandić in Jović proti Sloveniji (2011, tč. 116). Do enakega sklepa je ESČP prišlo med mnogimi drugimi tudi v sodbah *Štawomir Musiał* proti Poljski (2009, tč. 77); *Orchowski* proti Poljski (2009, tč. 108–109); *Shahanov* proti Bolgariji (2012, tč. 55).

64 *Norbert Sikorski* proti Poljski (2009, tč. 116); *Iliev* in drugi proti Bolgariji (2011, tč. 55).

65 Štrulc in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 129, 141).

66 Sodba je pravomočna. Pritožbo Republike Slovenije zoper sodbo Okrajnega sodišča v Ljubljani (Okrajno sodišče, 2011) je Višje sodišče v Ljubljani zavrnilo (Višje sodišče, 2012). Tudi Vrhovno sodišče je zavrnilo predlog za dopustitev revizije (Vrhovno sodišče, 2012).

67 Štrulc in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 115).

68 Štrulc in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 141): »Lastly, the Court takes note of the judgment of 9 May 2011 and observes that the civil claim for compensation under section 174 of the Civil Code may, if proved effective in future, due to its compensatory nature, be of value only to persons who are no longer detained in overcrowded cells in conditions not complying with Article 3 requirements (see paragraph 129 above). A ruling of a civil court cannot, however, have any impact on general prison conditions because it cannot address the root cause of the problem. For that reason, the Court would, in addition to the measures aimed at reducing the occupancy level in cells in Ljubljana prison, encourage the State to develop an effective instrument which would provide a speedy reaction to complaints concerning inadequate conditions of detention and ensure that, when necessary, a transfer of a detainee is ordered to Convention compatible conditions.« Smiselno enako je ESČP odredilo tudi v zadevi Mandić in Jović proti Sloveniji (2011), ki je obravnavala ravnanje s pritožnikoma pripornikoma. Glej tč. 128: »...//... For that reason, the Court would, in addition to the measures aimed at reducing the occupancy level in cells in Ljubljana prison, encourage the State to develop an effective instrument which would provide a speedy reaction to complaints concerning inadequate conditions of detention and ensure that, when necessary, a transfer of a detainee is ordered to Convention compatible conditions.«

69 Štrulc in drugi proti Sloveniji (2011, tč. 141); Mandić in Jović proti Sloveniji (2011, tč. 128).

Sodbi sta pilotni, kar pomeni, da je ESČP prepoznalo, da gre za težave sistemske narave, ki so povzročile kopico enakih kršitev tudi v drugih primerih. To pomeni, da v primeru podobne pritožbe proti Sloveniji, ESČP ne izvede celotne presoje zadeve, temveč se glede dejanskega stanja v določenem obdobju lahko samo sklicuje na ti dve sodbi. ESČP je ugotovilo kršitev 13. člena »Konvencije« (1994) zaradi pomanjkanja učinkovitih pravnih sredstev v primeru neustreznih bivalnih razmer tudi v vseh nadaljnjih sodbah, v katerih je ugotovilo kršitev 3. člena »Konvencije« (1994) zaradi razmer v ZPKZ Ljubljana.⁷⁰

Glede številnih pritožb, ki so jih vložili pritožniki, ki so že bili odpuščeni ali premeščeni v ustrezne razmere, pa je v nadaljnjih letih ESČP zavzelo stališče, da bi ti pritožniki morali najprej vložiti odškodninsko tožbo po 179. členu »OZ« (2001), katere sodna praksa se je v tem času že uspešno razvila. Kar precejšnje število pritožb pritožnikov, ki tega niso storili, je ESČP zato zavrglo zaradi neizčrpanosti domačih pravnih sredstev. Prva taka odločitev je bila zadeva *Bizjak proti Sloveniji* (2014), ki se je nanašala na razmere v ZPKZ Ljubljana.⁷¹

Ugotovitve v zadevah *Štruel in drugi proti Sloveniji* (2011) ter *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011) nalagajo Sloveniji celovito reformo pravnih sredstev, ki jih imajo na voljo zaporniki. Presoja ESČP se sicer nanaša na pritožbe v zvezi z neustreznimi bivalnimi razmerami, vendar je glede na razloge obeh sodb mogoče sklepati, da bi bila enaka odločitev sprejeta (tj. ugotovljena kršitev 13. člena »Konvencije« (1994)) tudi v pritožbah glede drugih zadev, na primer zaradi omejitev dopisovanja zapornikov, obiskov, neustrezne zdravstvene oskrbe, premestitve v strožji režim, oddaje v samico in podobno. Temu pritrjujejo tudi dodatne ugotovitve, ki sledijo v nadaljevanju, v zvezi s pravnimi sredstvi, ki so obsojencem trenutno na voljo v Sloveniji. Ureditev tako ne dosega standardov 13. člena »Konvencije« (1994),

70 ESČP ni izvedlo enovitne analize, ampak se je sklicevalo na ugotovitve v sodbah v zadevah *Štruel in drugi proti Sloveniji* (2011) ter *Mandić in Jović proti Sloveniji* (2011). Prva taka zadeva je bila *Praznik proti Sloveniji* (2012, tč. 28–30). In tako tudi v nadaljnjih obsodbah zaradi razmer na zaprtem oddelku ZPKZ Ljubljana, v katerih se je ESČP sklicevalo na ugotovitve, navedene v zadevi *Praznik proti Sloveniji* (2012), denimo: *Jevšnik proti Sloveniji* (2014, tč. 31–34); *Četić proti Sloveniji* (2014, tč. 32–35); *Štrukelj proti Sloveniji* (2014, tč. 30–33); *Šabić proti Sloveniji* (2014, tč. 38–41); *Slemenšek proti Sloveniji* (2014, tč. 34–37); *Beganović proti Sloveniji* (2014, tč. 36–39); *Šemić proti Sloveniji* (2014, tč. 36–40) (primerjaj z zadevo *Bizjak proti Sloveniji* (2014, tč. 26–49), navedeno v spodnji opombi); *Petrović proti Sloveniji* (2014, tč. 33–36); *Brlek proti Sloveniji* (2014, tč. 29–31); *Puzin proti Sloveniji* (2014, tč. 32–33). V nekaterih zadevah so pritožniki že bili odpuščeni ali premeščeni v ustrezne razmere, vendar je ESČP njihove pritožbe sprejelo v obravnavo in ugotovilo kršitev 3. in 13. člena »Konvencije« (1994), ker so pritožbe vložili pred sprejetjem odločitve v spodaj navedeni zadevi *Bizjak proti Sloveniji* (2014) (tako je odločilo denimo v zadevah *Pečenko proti Sloveniji* (2014, tč. 32–36); *Maselj proti Sloveniji* (2014, tč. 35–39); *Faganel proti Sloveniji* (2014, tč. 31–33)).

71 *Bizjak proti Sloveniji* (2014, tč. 26–49). Zaradi enakega razloga, s sklicevanjem na obrazložitev, navedeno v zadevi *Bizjak proti Sloveniji* (2014), je ESČP zavrglo tudi številne druge pritožbe zaradi razmer v različnih slovenskih zavodih. Denimo, zaradi razmer v ZPKZ Ljubljana, na oddelkih za obsojence (*Velegić proti Sloveniji* (2014); *Justin proti Sloveniji* (2014); *Janjić proti Sloveniji* (2015)) in na priprornem oddelku (*Mehmedagić in drugi proti Sloveniji* (2014); *Kadivec in drugi proti Sloveniji* (2014); *Remškar in drugi proti Sloveniji* (2014); *Brajdić in Živec proti Sloveniji* (2014); *Hudorovac in drugi proti Sloveniji* (2014); *Kekić proti Sloveniji* (2015); *Škero proti Sloveniji* (2015); *Pajk proti Sloveniji* (2015); *Palević proti Sloveniji* (2015); *Kosednar in drugi proti Sloveniji* (2015); *Habić in drugi proti Sloveniji* (2015)). Zaradi razmer v dislocirani enoti ZPKZ Maribor v Murski Soboti (*Husović proti Sloveniji*, 2014), na priprornem oddelku v novomeškem zavodu (*Kunić proti Sloveniji*, 2015) in pritožbo zaradi razmer med namestitvijo na Enoti za forenzično psihiatrijo, UKC Maribor (*Štrlekar proti Sloveniji*, 2015). Celo v nekaterih zadevah, v katerih je ugotovilo kršitev 3. člena »Konvencije« (1994), ni presodilo tudi kršitve 13. člena »Konvencije« (1994) – glej zadevi *Arapović proti Sloveniji* (2015, tč. 29–30) in *Beljaš proti Sloveniji* (2015, tč. 31–32), ki se nanašata na neustrezne bivalne razmere na priprornem oddelku ZPKZ Ljubljana.

dokler ne bo na voljo ustrezno učinkovitega pravnega sredstva za potencialne pritožbe zaprtih oseb glede vseh pravic, ki jih zagotavlja »Konvencija« (1994).

5 REFORMA ZAKONODAJE: SPREMEMBE PREDPISOV PO OBSODBAH SLOVENIJE V ZADEVAH ŠTRUCL IN DRUGI PROTI SLOVENIJI (2011) TER MANDIČ IN JOVIČ PROTI SLOVENIJI (2011)

5.1 Nove določbe PIKZ o nadzorstvu nad ravnanjem z obsojenci

Spomnimo, glede nadzorstva, ki ga, skladno z 212. členu »ZIKS-1« (2000), nad ravnanjem z obsojenci izvaja predsednik okrožnega sodišča, je ESČP v zadevi *Mandič in Jovič proti Sloveniji* (2011) presodilo, da ne ustreza zahtevam učinkovitega pravnega sredstva. V izrazju ESČP to nadzorstvo »ne zmore neposredno popraviti nedopustnega stanja«, saj organ, ki odloča, ni pristojen izdati zavezujoče odločbe.⁷²

»V ozadju te oblike nadzorstva je primerjalnopravno uveljavljena zamisel o sodnem nadzoru nad izvrševanjem kazenskih sankcij. Težava v slovenski izpeljavi te zamisli pa je bila v njeni nedodelanosti in precejšnji podnormiranosti« (Ambrož, 2007, str. 287), kar velja še danes.

Določba 212. člena »ZIKS-1« (2000) od obsodbe v zadevi *Mandič in Jovič proti Sloveniji* (2011) še ni bila novelirana. Navedena določba še vedno predvideva, da nadzorstvo nad zakonitim ravnanjem z obsojenci opravlja »predsednik okrožnega sodišča, na območju katerega je zavod oziroma njegov oddelek«. Določa tudi, da se predsednik okrožnega sodišča pri obsojencih seznani o ravnanju z njimi ter izvajanjem njihovih pravic, »na njihovo željo tudi brez navzočnosti delavcev zavoda«. Če predsednik okrožnega sodišča »pri nadzorstvu ugotovi, da so bile kršene pravice obsojencev, ukrene vse potrebno za zagotovitev pravic obsojencev« (»ZIKS-1«, 2000).

Ureditev nadzorstva nad ravnanjem z obsojenci je bila nekaj let po obsodbi s strani ESČP dopolnjena s pomočjo podzakonskega predpisa. Prenovljeni »PIKZ« (2016) je stopil v veljavo dne 16. avgusta 2016 in je veljal do dne 17. avgusta 2019. Nadomestil ga je trenutno veljavni »PIKZ« (2019), ki se uporablja od 18. avgusta 2019.

»PIKZ« (2016) je nadrobneje uredil nadzorstvo, ki ga nad zakonitim ravnanjem z obsojenci izvaja predsednik okrožnega sodišča. Določba prvega odstavka 117. člena tega pravilnika je predvidevala, kaj obsega nadzor glede zakonitega ravnanja z obsojenci, in sicer da nadzor »obsega ugotavljanje, ali je ravnanje z obsojenci v skladu s predpisi, zlasti glede človeškega in zakonitega ravnanja z obsojenci ter spoštovanja človekovega dostojanstva«. Trenutno veljavni »PIKZ« (2019) pa je to določbo črtal. Tako vsebina nadzorstva ni določena niti v »ZIKS-1« (2000) niti v PIKZ (2019).

Veljavne določbe »PIKZ« (2019) v 98. členu še predvidevajo, da predsednik okrožnega sodišča pri nadzoru vpogleda v spise obsojencev in drugo potrebno dokumentacijo zavoda ter opravlja razgovore z obsojenci in delavci zavoda (prvi odstavek). Nadzor se lahko izvede tudi brez predhodnega obvestila zavodu, pri

72 *Mandič in Jovič proti Sloveniji* (2011, tč. 117). Za podrobno analizo glej razdelek 4.2.

čemer se ravna tako, da se ne oteži izvajanje nalog zavoda (drugi odstavek). O ugotovitvah nadzora predsednik okrožnega sodišča sestavi pisno poročilo, ki ga pošlje zavodu, generalnemu uradu URSIKS in ministru, pristojnemu za pravosodje (tretji odstavek). Ob ugotovljenih nepravilnostih mora to poročilo vsebovati tudi način in rok za njihovo odpravo (četrti odstavek). Generalni urad v enem mesecu od prejema poročila pripravi odzivno poročilo z informacijami o sprejetih ukrepih v zvezi z ugotovitvami opravljenega nadzora (peti odstavek).

Kljub dopolnitvam ureditev nadzorstva nad ravnanjem z obsojenci še vedno ni zadostna in ne izpolnjuje zahtev učinkovitega pravnega sredstva, kot jih določa ESČP. Sedanja ureditev je še vedno premalo dodelana. Odločujoči organ, sodnik pristojnega okrožnega sodišča v teh zadevah nima pristojnosti izdati pravno zavezujoče odločbe. Poleg tega ni določeno, kako pogosto naj se to nadzorstvo izvaja.

5.2 Novela »ZIKS-1F« (2015): prenova pravnega sredstva po 83. členu

Slovenija je, kot smo že omenili, na podlagi ugotovitev ESČP v nekaj letih po izrečenih obsodbah izvedla reformo pravnih sredstev, namenjenih zaprtim osebam. Reforma je zajemala tudi prenovo instituta zahteve za sodno varstvo, ki je urejen v 83. členu »ZIKS-1« (2000) in je bil pred reformo izrazito podnormiran. Ključne spremembe so bile uveljavljene avgusta 2015, ko je začela veljati novela »ZIKS-1F« (2015).

Novela »ZIKS-1F« (2015) je besedilo določbe 83. člena spremenila in dopolnila, iz obrazložitve predloga zakona pa izhaja, da naj bi bilo tako zagotovljeno:

»sodno varstvo, ki ima takojšen učinek na dejanske okoliščine, ki predstavljajo kršitev, oziroma gre za učinkovit instrument, ki naj bi zagotavljal hiter odziv na neprimerne pogoje prestajanja kazni in takojšnje ukrepanje«. ⁷³

V novem 83. členu »ZIKS-1F« (2015) je določeno, da lahko obsojenec, ki meni, da je podvržen »mučenju ali drugim oblikam krutega, prepovedanega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja«, vloži zahtevo za sodno varstvo na okrožno sodišče, na območju katerega prestaja zaporno kazen. Predsednik sodišča ali drug sodnik, določen z letnim razporedom dela sodišča:

»odloča glede zakonitosti posamičnih aktov in dejanja, s katerimi se posega v človekove pravice in temeljne svoboščine iz prejšnjega odstavka s smiselno uporabo zakona, ki ureja upravni spor«.

O zahtevi mora odločiti relativno hitro, v petih dneh od prejema poročila zavoda za prestajanje kazni zopora v zvezi z zatrjevanimi kršitvami, ki ga je zavod dolžan posredovati sodišču v treh dneh od prejema poziva sodišča. Preden izda odločbo, sodišče lahko (ni pa nujno da) s potrebnimi preverjanji ugotovi dejstva, ki jih obsojenec navaja v zahtevi in po potrebi opravi razgovor z obsojencem, ki je zahteval sodno varstvo, oziroma drugimi obsojenci, tudi brez navzočnosti delavcev zavoda. V primeru ugotovljenih nepravilnosti lahko sodišče že pred

⁷³ »S spremembo zakona, ki zagotavlja učinkovito pravno varstvo pravic obsojencev, bi se izognili tudi nadaljnemu plačevanju odškodnin v zvezi s tem.« (Ministrstvo za pravosodje, 2015, str. 33 in 136)

izdajo odločbe odredi direktorju zavoda ali generalnemu direktorju URSIKS takojšnjo odpravo nepravilnosti in ukrepe za odpravo kršitev. Zoper odločbo je v osmih dneh od prejema dovoljena pritožba na višje sodišče, ki mora o pritožbi odločiti v osmih dneh (Cvikl in Ambrož, 2017).

6 RAZPRAVA: OVREDNOTENJE NOVELE »ZIKS-1F« (2015)

Z uveljavitvijo novele »ZIKS-1F« avgusta 2015 so bila urejena osnovna formalna (oziroma postopkovna) vprašanja glede instituta zahteve za sodno varstvo obsojencev po 83. členu »ZIKS-1« (2000). Natančno je določeno, kje se zahteva vloži, kdo o njej odloča, v kakšnem postopku ter v katerih rokih. S tem so postavljene podlage za začetek gradnje nečesa, kar bi lahko imenovali »sodno oblikovano zaporsko pravo«.

Kljub temu pa ostaja več odprtih vprašanj. Osrednja težava je **obseg pravic**, ki jih je mogoče varovati s tem pravnim sredstvom. Ta obseg se zdi preozek. Prenovljeni člen določa, da lahko obsojenci zahtevajo sodno varstvo samo zaradi »mučenja ali drugih oblik krutega, prepovedanega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja« (»ZIKS-1F«, 2015). Gre za sodno varstvo, namenjeno samo primerom najhujših kršitev.⁷⁴ Ni pa namenjeno varstvu vseh ostalih konvencijskih pravic, ki se v zaporih redno bolj ali manj omejujejo. Kot že razloženo, po 13. členu »Konvencije« (1994) so države dolžne zagotoviti domače pravno sredstvo, ki zapornikom omogoča presojo zakonitosti, legitimnosti in sorazmernosti omejitev **vseh** konvencijskih pravic ter popravilo morebitno ugotovljenih kršitev. Ambicija, zagotoviti učinkovito pravno sredstvo, vendar le za primer najhujših kršitev, je preskromna, saj ne zadošča za izpolnitev zaveze, sprejete s podpisom »Konvencije« (1994).

Na tem mestu se ponovno zastavlja vprašanje, katere so tiste konvencijske pravice, za katere ESČP ocenjuje, da jih »Konvencija« (1994) zagotavlja zapornikom. Oziroma katere konvencijske pravice ESČP šteje za pravice zapornikov in posledično nalaga državam članicam dolžnost zagotoviti učinkovito pravno sredstvo za varstvo tovrstnih pravic. V nadaljevanju nekaj primerov.

Kot že omenjeno, je veliki senat ESČP leta 2005 v zadevi *Hirst proti Združenemu kraljestvu* (št. 2) (2005) prvič zapisal načelo, ki ga ESČP v svoji nadaljnji sodni praksi navaja kot eno od temeljnih načel za presojo dopustnosti omejitev pravic med prestajanjem zaporne kazni ali pripora: »Zaporniki v splošnem uživajo vse konvencijske pravice in svoboščine, razen pravice do osebne svobode«. ESČP primeroma navede, da slednje pomeni, da ima posameznik v zaporu, med drugim, pravico do družinskega življenja (iz katere izhaja tudi pravica do obiskov) in svobodo dopisovanja (oboje zagotavlja 8. člen »Konvencije« (1994)), svobodo izražanja (10. člen), pravico do izražanja svoje vere ali prepričanja (9. člen), pravico skleniti zakonsko zvezo (12. člen), posebnega pomena pa je tudi

⁷⁴ Iz predloga novele »ZIKS-1F« (2015) in Uvodnih pojasnil k »ZIKS-1« (2000) izhaja, da je bil cilj reforme 83. člena »odprava kršitev pravic obsojencev do učinkovitega pravnega sredstva v primerih prezasedenosti zaporov« (Gril, 2015, str. 53) oziroma »zagotoviti varstvo pred prepovedjo mučenja, skladno z obsegom te pravice, kot ga zagotavlja 18. člen Ustave« (Gril, 2015, str. 72). Prenova 83. člena »zasleduje vzpostavitev učinkovitega varovalnega pravnega mehanizma za varstvo pravic obsojencev v primeru najhujših kršitev« (Ministrstvo za pravosodje, 2015, str. 90).

prepoved mučenja, grdega ravnanja in nečloveškega ali ponižujočega kaznovanja (3. člen), ki zapornikom med drugim zagotavlja minimalne standarde bivalnih razmer (»Konvencija«, 1994).⁷⁵

V povezavi s 13. členom »Konvencije« (1994) iz sodne prakse ESČP izhajajo odločitve, da mora imeti zapornik na voljo učinkovito domače pravno sredstvo, s katerim lahko od neodvisnega organa zahteva, naj presodi utemeljenost odločitve zavoda, da mu je izreklo disciplinsko kazen oddaje v samico.⁷⁶ Enako tudi zoper odločitev o namestitvi v posebno strog režim izvrševanja kazni (kot je na primer namestitve v posebej varovani oddelek na zaprtem oddelku zavoda). V sodbi *Maslák proti Slovaški* (št. 2) (2022, tč. 113–126) je ESČP tako ugotovilo, da pritožniku ni bilo treba izčrpati domačih pravnih sredstev, saj ni imel na voljo učinkovitih pravnih sredstev zoper odločitev zaporskih oblasti, da bo kazen prestajal na oddelku s posebno strogim varnostnim režimom.

Nadalje ESČP zahteva, da mora imeti zapornik na voljo možnost, da od neodvisnega organa zahteva, naj presodi utemeljenost konkretne odločitve zavoda, zakaj mu ta ni odobril dopisovanja ali obiskov z določeno osebo, ki denimo ni ožji družinski član. Kot tudi presojo utemeljenosti odločitve glede načina izvajanja obiskov (za stekleno pregrado, pod nadzorom pravosodnih policistov ali brez nadzora).⁷⁷ Če to ni zagotovljeno, ESČP ugotovi kršitev 13. člena »Konvencije« (1994).⁷⁸

Pravica do uresničevanja vere zajema tudi dolžnost zavoda, da zapornikom zagotovi ustrezno vrsto prehrane v skladu z njihovim verskim prepričanjem (denimo brezmesne). V zadevi *Jakóbski proti Poljski* (2010) je pritožnik trdil, da je budist, ki sledi nauku mahajanske tradicije, in zaradi svojih verskih prepričanj ne sme uživati mesa. Poljska je bila obsojena, ker mu ni zagotovila brezmesnih obrokov.⁷⁹

Zapornikom je že dolgo priznana pravica skleniti zakonsko zvezo, ki jo zagotavlja 12. člen »Konvencije« (1994).⁸⁰ V sodni praksi ESČP je moč najti odločitve, da mora imeti zapornik na voljo tudi zadosti učinkovito domače pravno sredstvo, s katerim lahko zahteva, da neodvisni organ presodi utemeljenost konkretne odločitve zavoda, ker mu ni odobril sklenitve zakonske zveze. V zadevi *Frasik proti Poljski* (2010, tč. 103–104) je ESČP ugotovilo kršitev 13. člena »Konvencije« (1994), ker zapornik ni imel na voljo nobenega pravnega sredstva, s katerim bi sploh lahko izpodbijal tovrstno prepoved. V zadevi *Jaremwicz proti Poljski* (2010, tč. 69–71) pa je ugotovilo kršitev 13. člena »Konvencije« (1994), čeprav je zapornik odločitev zaporskih oblasti lahko izpodbijal v sodnem postopku. Odločanje sodišča je trajalo skoraj pet mesecev, kar je bila po oceni ESČP predolga doba. Čeprav so mu zaporske oblasti v končni fazi poroko odobrile, je do poprave kršitve prišlo prepočasi.

⁷⁵ *Hirst proti Združenemu kraljestvu* (št. 2) [GC] (2005, tč. 69–70.).

⁷⁶ *Yankov proti Bolgariji* (2003, tč. 149–158).

⁷⁷ *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu* (1983, tč. 90, 111–119); *Dankevich proti Ukrajini* (2003, tč. 167–172); *Vlasov proti Rusiji* (2008, tč. 149–154); *Hagyó proti Madžarski* (2013, tč. 94–96).

⁷⁸ Poleg neizpolnjevanja pogoja zakonitosti in posledično kršitve 8. člena Konvencije (Cvičl, Ambrož, 2017).

⁷⁹ *Jakóbski proti Poljski* (2010, tč. 43, 45–47, 50, 52–55). Iz enakih razlogov je ugotovilo kršitev tudi v zadevi *Vartic proti Romuniji* (št. 2) (2013, tč. 29, 49, 53–54).

⁸⁰ *Hamer proti Združenemu kraljestvu* (1979, tč. 69–74); *Draper proti Združenemu kraljestvu* (1980, tč. 42–64).

Po drugi strani, pa denimo glede zakonskih oziroma intimnih obiskov (angl. *conjugal visits*) trenutno še velja odklonilna stanca ESČP, kot samo pojasnjuje v 81. točki sodbe *Dickson proti Združenemu kraljestvu* (2007, tč. 81): »še ni interpretiralo »Konvencije« (1994) v smislu, da so države dolžne omogočiti intimne obiske«, ⁸¹ čeprav jih omogoča že več kot polovica držav, sicer pod različnimi pogoji ⁸² (van Zyl Smit in Snacken, 2011). Vseeno pa ESČP presoja dopustnost (zakonitost, legitimnost in sorazmernost) posameznih zavrnitev intimnega obiska zaporniku v državah, ki tovrstne obiske omogočajo. Tako je ESČP v zadevi *Lesław Wójcik proti Poljski* (2021, tč. 122) presojalo dopustnost odločitev, da so zaporske oblasti pritožniku nekaj posameznih intimnih obiskov z njegovo ženo zavrnilo. Četudi je bil po poljski zakonodaji intimni obisk opredeljen kot t. i. »ugodnost« zapornikov«, je ESČP presodilo, da zavrnitev pomeni omejitev pravice do družinskega življenja iz 8. člena »Konvencije« (1994) in je posledično njeno dopustnost treba presojati. Presodilo je, da so bile zavrnitve dobro utemeljene s strani upravnika zapora in sorazmerne, posledično ni ugotovilo kršitve 8. člena »Konvencije« (1994).

Zaželeno je, da bi v prihodnosti obseg sodnega varstva, ki je zapornikom na voljo v Sloveniji, omogočal tudi redno, poglobljeno, presojo vsaj tistih vsebin, za katere ESČP ocenjuje, da jih »Konvencija« (1994) zagotavlja zapornikom. To je mogoče doseči na dva načina: s širšo razlago obsega pravic, ki naj bi jih to pravno sredstvo varovalo (kar dejansko lahko napravijo sodišča sama), ali pa s spremembo zakonskega besedila te določbe. Razširitev obsega pravic se lahko napravi že z razlago, kaj šteje za »prepovedano ravnanje«. Ta pojem »prepovedano« je novost določbe 83. člena »ZIKS-1F« (2015). Pri presoji dopustnosti neke omejitve, za katero obsojenec zahteva sodno varstvo, se lahko konkretni odločevalec (sodnik) na okrožnem sodišču zadovolji z razlago, da je pooblaščen uradna oseba zavoda imela pooblastilo o določeni zadevi odločati – posamezno pravico obsojencu omejiti (na primer uporabiti prisilna sredstva; obsojenca namestiti v strožji režim; mu ne dovoliti stika z določeno osebo, ki ni njegov ožji družinski član). Vendar bi bilo smiselno, da sodišča v takšnih primerih presojajo tudi, ali je bila odločitev o omejitvi sprejeta iz utemeljenih razlogov oziroma ali je bil poseg v pravice zapornika sorazmeren.

Alternativna možnost bi bila uvedba čisto novega pravnega sredstva, ki bi imelo širši obseg varstva in bi omogočalo presojo tovrstnih vprašanj izven okvira sodnega varstva, opredeljenega v 83. členu »ZIKS-1« (2000).

Že pri obstoječem obsegu varstva pravic pa se nakazuje tudi **problem sodelovanja v postopku**. Gre za pravico izjaviti se, glede vseh okoliščin in dejstev, pomembnih za odločitev. Oziroma za možnost biti slišan in se opredeljevati do navedb nasprotne strani (kontradiktornost). To je temeljna prvina poštenega sodnega postopka, ki se zdi na ravni sojenja (odločanja o krivdi) samoumevna, precej težje pa se prebija v pravno zavest, ko gre za vprašanja izvršitve sankcije, oziroma presoje morebitnih kršitev med prestajanjem kazni. Zato se zdi nujen poziv za zagotovitev dejanske možnosti sodelovanja tudi v teh postopkih. Zahteva za sodno varstvo se namreč lahko vloži le pisno. Določba 83. člena »ZIKS-1« (2000) tudi ne predpisuje, kaj mora takšna zahteva vsebovati, ni predvidenega obrazca,

81 Enako v zadevi *Epmers-Gefners proti Latviji* (2012, tč. 62); *Lesław Wójcik proti Poljski* (2021, tč. 111-115).

82 Bolj podrobno katere države, glej *Dickson proti Združenemu kraljestvu* [GC] (2007, tč. 31).

ki bi vodil nevesčje. Vse to vpliva na vprašanje učinkovitosti. Tudi če bi zapornike v teh zadevah redno zastopali odvetniki, ki se bodo šele urili o dejanskosti bivanja v zaporu in preko teh zahtev soustvarjali slovensko zaporsko pravo. Potrebna bo posebna angažiranost sodnikov, da bodo skrbno preverili utemeljenost zatrjevanega, posebej kadar bodo navedbe oblikovane laično. Preverjanje navedb je priporočljivo opraviti v živo, na kraju samem, torej v zavodu za prestajanje kazni zopora. Zatrjevanje kršitve naj sodnik preveri tako, da razjasni dejansko stanje s pogovorom z obsojencem in potencialnimi pričami (drugimi obsojenci in delavci zavoda), kar novelirana določba 83. člena sicer omogoča. Ni pa na voljo podatkov o tem, ali sodniki to možnost v praksi pri odločanju dejansko uporabljajo.

V Sloveniji do danes še ni bila izvedena celovita analiza odločitev, sprejetih na podlagi zahtev za sodno varstvo po 83. členu »ZIKS-1« (2000), kar pušča to in številna druga vprašanja neodgovorjena. Izvedba takšne analize se zato zdi smiselna.

Poleg prej omenjenih vprašanj bi bilo ključno preučiti tudi odločitev zakonodajalca, da odločanje o teh zahtevah zaupa predsedniku okrožnega sodišča oziroma sodniku, določenemu z rednim letnim razporedom dela. Ta ureditev obravnava reševanje zahtev za sodno varstvo kot dodatno nalogo ob siceršnjih dolžnostih sodnikov. Smiselno bi bilo razmisliti, ali bi zakonodajalec ravnal bolje, če bi za obravnavo tovrstnih zahtev predvidel specializiran organ. Primerjalno-pravne rešitve kažejo, da je to nalogo mogoče zaupati bodisi sodiščem (praviloma posebej za ta namen specializiranim izvršilnim sodnikom) bodisi posebnim specializiranim komisijam, ki niso del zaporskega sistema (van Zyl Smit, 2010). Organ, pristojen za odločanje, mora biti neodvisen ter organizacijsko in kadrovsko nepovezan z zaporskim sistemom. Pri tem je manj pomembno, ali gre za sodišče ali posebno komisijo,⁸³ če so zagotovljena ustrezna postopkovna jamstva, primerna raven obrazložitve odločb in njihova izvršljivost (Abels, 2012; Kelk, 2001). »Paziti pa je treba, da uvedba sodnika za izvrševanje kazenskih sankcij ne bi pomenila nadomestila za odločanje zavodov, temveč bi predstavljala dostopno pravno sredstvo, ki bi bilo namenjeno nadzoru nad odločitvami zavodov« (Cvikl in Ambrož, 2017, str. 184–185).

V Sloveniji doslej še ni bila izvedena celovita analiza sodnih odločb v postopkih, povezanih s temi zahtevami po 83. členu »ZIKS-1« (2000), kar pomeni, da tudi ni znano, kako so organizirani postopki odločanja na posameznih sodiščih. Zato je nujno raziskati, kdo dejansko odloča o zahtevah za sodno varstvo na različnih sodiščih (vedno isti sodnik/i ali se pogosto menjajo), ter ugotoviti, ali imajo sodniki, ki odločajo v teh zadevah, zagotovljeno ustrezno strokovno izpopolnjevanje oziroma ali organizacija dela omogoča razvoj specializiranih znanj ter izkušenj na tem specifičnem področju. Kot velja za vsako strokovno področje, lahko sodnik postane specialist le, če se dolgotrajno ukvarja z določenimi nalogami oziroma s specifičnim pravnim področjem. Le dolgotrajno in poglobljeno ukvarjanje z določeno nalogo omogoča doseg ustreznih ravni strokovnosti. Ni pa znano, ali sodniki, ki odločajo o zahtevah obsojencev, opravljajo to nalogo dolgoročno, ali pa se dodeljevanje zadev pogosto spreminja.

⁸³ Zdi, da temu pritrjuje tudi ESČP. Glej *Lorsé in drugi proti Nizozemski* (2003 tč. 92–96); *Ananyev in drugi proti Rusiji* (2012, tč. 215); *Council of Europe* (2013).

7 ZAKLJUČEK

Tema tega prispevka si zasluži nadaljnjo, bolj podrobno obravnavo. V razpravi smo namreč odprli več vprašanj kot pa nanje odgovorili. Da bi ugotovili, ali je obseg prenovljene zahteve za sodno varstvo po 83. členu »ZIKS-1F« (2015) dejansko preozek ali pa ga pestijo še druge težave, kot je sodelovanje v postopku, je mogoče preveriti le s podrobno analizo sodne prakse.

Ta naj vključuje pregled vseh odločitev, ki so jih sodišča sprejela na podlagi zahtev obsojencev za sodno varstvo po 83. členu ZIKS-1, od uveljavitve novele ZIKS-1F avgusta 2015. Smiselno bi bilo pregledati vse prvostopenjske odločitve sodišč, tako meritorne kot procesne, pa tudi vloge obsojencev. Prav tako bi bilo pomembno pregledati odločbe višjih sodišč, ki se nanašajo na pritožbe zoper te odločitve.⁸⁴ Kot omenjeno, tovrstna analiza v Sloveniji doslej še ni bila opravljena. Poleg tega bi bilo smiselno izvesti intervjuje z okrožnimi sodniki, ki odločajo o teh zahtevah za sodno varstvo, ter tudi z okrožnimi sodniki, ki izvajajo redno nadzorstvo nad zakonitim ravnanjem z obsojenci in priporniki. Lepota majhnosti Slovenije je tudi v tem, da bi bilo možno zajeti celotni zbor sodnikov, ki odločajo v teh zadevah, niti ni treba ustvarjati reprezentativnega vzorca.

UPORABLJENI VIRI

- Abels, D. (2012). *Prisoners of the international community: The legal position of persons detained at international criminal tribunals*. T. M. C. Asser Press.
- Akdivar in drugi proti Turčiji [GC], 21893/93 (ESČP 1996).
- Aksoy proti Turčiji, 21987/93 (ESČP 1996).
- Aleksander Makarov proti Rusiji, 15217/07 (ESČP 1999).
- Ambrož, M. (2007). Izvrševanje kazni zapora in sodni nadzor. V A. Šelih (ur.), *Sodobne usmeritve kazenskega materialnega prava* (str. 283–288). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Ambrož, M., Cvikl, L. in Oštir, A. (2013). Problemi slovenskega zaporskega sistema v luči judikature Evropskega sodišča za človekove pravice. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(4), 345–357.
- Ananyev in drugi proti Rusiji, 42525/07, 60800/08 (ESČP 2012).
- Arapović proti Sloveniji, 37927/12 (ESČP 2015).
- Bazjaks proti Latviji, 71572/01 (ESČP 2010).
- Beganović proti Sloveniji, 6625/10 (ESČP 2014).
- Belevitskiy proti Rusiji, 72967/01 (ESČP 2007).
- Beljkaš proti Sloveniji, 50844/12 (ESČP 2015).

⁸⁴ Podatke bo, kot kaže, težko pridobiti, saj odločbe prvostopenjskih sodišč (v tem primeru okrožnih sodišč) še niso digitalizirane, kaj šele dostopne na spletu. V preliminarinih pripravah na raziskavo, ki bi jo bilo smiselno izvesti, smo za podatke zaprosili vsa okrožna in višja sodišča v državi. Vendar smo do zdaj uspeli pridobiti celoten nabor odločitev o zahtevah za sodno varstvo po 83. členu »ZIKS-1« (2000) zgolj od Okrožnega sodišča v Novem mestu. Sodišče nam je dne 16. 7. 2024 po elektronski pošti poslalo vse vloge obsojencev in odločbe, ki so jih obravnavali od sprejetja novele »ZIKS-1F« (2015) do junija 2024. Dokumenti so bili anonimizirani in skrbno urejeni v ločenih datotekah. Do tega dne je bilo zaključenih 27 zahtev za sodno varstvo (in izdanih v zvezi z njimi odločb Okrožnega sodišča v Novem mestu, nekatere zadeve pa so vsebovale tudi pritožbo in odločitev o pritožbi s strani Višjega sodišča v Ljubljani (2012)). Kot zanimivost navajamo ugotovitev, da je bilo 26 zahtev za sodno varstvo vloženih od leta 2019 dalje, medtem ko je ena zahteva in pripadajoči meritorni odločitvi okrožnega in višjega sodišča datirana že iz leta 2008. Druga sodišča (vseh) svojih odločb še niso poslala, zato so podatki nepopolni.

- Benediktov proti Rusiji, 106/02 (ESČP 2007).
Bizjak proti Sloveniji (sklep), 25516/12 (ESČP 2014).
Borbála Kiss proti Madžarski, 59214/11 (ESČP 2012).
Boulois proti Luksemburgu [GC], 37575/04 (ESČP 2012).
Boyle in Rice proti Združenemu kraljestvu, 9659/82, 9658/82 (ESČP 1988).
Brajdič in Živec proti Sloveniji, 35539/13, 48166/13 (ESČP 2014).
Brlek proti Sloveniji, 6000/10 (ESČP 2014).
Burdov proti Rusiji (št. 2), 33509/04 (ESČP 2009).
Ciorap proti Moldaviji, 12066/02 (ESČP 2007).
Council of Europe. (2013). *Guide to good practice in respect of domestic remedies: (adopted by the Committee of Ministers on 18 September 2013)*. <https://rm.coe.int/guide-to-good-practice-in-respect-of-domestic-remedies/1680695a9f>
Cvikl, L. in Ambrož, M. (2017). *Pravice v zaporu: Pregled in ovrednotenje sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice*. Pravna fakulteta; Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
Četić proti Sloveniji, 7054/10 (ESČP 2014).
Čonka proti Belgiji, 51564/99 (ESČP 2002).
Dankevich proti Ukrajini, 40679/98 (ESČP 2003).
De Jong, Baljet in van den Brink proti Nizozemski, 8805/79, 8806/79, 9242/81 (ESČP 1984).
Dickson proti Združenemu kraljestvu [GC], 44362/04 (ESČP 2007).
Dijk, P. van, Hoof, G. J. H. van, Rijn, A. B., Zwaak, L., Arai, Y., Bleichrodt, F. W., Flinterman, C., Vermeulen, B. P., Heringa, A. W., Viering, M. L. W. M. in Schokkenbroek, J. G. C. (2006). *Theory and practice of the European Convention on human rights* (4th ed.). Intersentia.
Dirdizov proti Rusiji, 41461/10 (ESČP 2012).
Doerga proti Nizozemski, 50210/99 (ESČP 2004).
Donaldson proti Združenemu kraljestvu (sklep), 56975/09 (ESČP 2011).
Draper proti Združenemu kraljestvu (sklep), 8186/78 (ESČP 1980).
Dvoynikh proti Ukrajini, 72277/01 (ESČP 2006).
Enea proti Italiji [GC], 74912/01 (ESČP 2009).
Epnors-Gefners proti Latviji, 37862/02 (ESČP 2012).
Erbežnik, A. (2010). *Zapor in razumevanje negativnih tendenc koncepta nadzorovanja* [Magistrska naloga]. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.
Estrikh proti Latviji, 73819/01 (ESČP 2007).
Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (1994). *Uradni list RS*, (33/94, MP 7-41/94).
Faganel proti Sloveniji, 6687/10 (ESČP 2014).
Frasik proti Poljski, 22933/02 (ESČP 2010).
Frodal proti Avstriji, 20201/04 (ESČP 2010).
Gill in Malone proti Nizozemski in Združenemu kraljestvu, 24001/94 (ESČP 1996).
Gril, S. (2015). *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1): (neuradno prečiščeno besedilo): Z novelo ZIKS-1F ter uvodnimi pojasnili Suzane Gril in stvarnim kazalom*. Uradni list Republike Slovenije.
Golder proti Združenemu kraljestvu, 4451/70 (ESČP 1975).
Gülmez proti Turčiji, 16330/02 (ESČP 2008).

- Habič in drugi proti Sloveniji (sklep), 16608/14, 25542/14, 25550/14 (ESČP 2015).
- Hagyó proti Madžarski, 52624/10 (ESČP 2013).
- Hamer proti Združenemu kraljestvu (sklep), 7114/75 (ESČP 1979).
- Handyside proti Združenemu kraljestvu, 5493/72 (ESČP 1976).
- Harris, D., O'Boyle, M., Bates, E. in Buckley, C. (2009). *Law of the European convention on human rights*. Oxford University Press.
- Hasan in Chaush proti Bolgariji [GC], 30985/96 (ESČP 2000).
- Herczegfalvy proti Avstriji, 10533/83 (ESČP 1992).
- Hirst proti Združenemu kraljestvu (št. 2) [GC], 74025/01 (ESČP 2005).
- Horvat proti Hrvaški, 51585/99 (ESČP 2001).
- Hudorovac in drugi proti Sloveniji (sklep), 7404/13, 18461/13, 41587/13, 41591/13, 44506/13, 61563/13 (ESČP 2014).
- Husović proti Sloveniji (sklep), 35554/13 (ESČP 2014).
- I. D. proti Moldaviji, 47203/06 (ESČP 2010).
- Iliev in drugi proti Bolgariji, 4473/02, 34138/04 (ESČP 2011).
- Ismatullayev proti Rusiji, 29687/09 (ESČP 2012).
- Jakóbski proti Poljski, 18429/06 (ESČP 2010).
- Janjić proti Sloveniji (sklep), 16706/14 (ESČP 2015).
- Jaremowicz proti Poljski, 24023/03 (ESČP 2010).
- Jevšnik proti Sloveniji, 5747/10 (ESČP 2014).
- Justin proti Sloveniji, 50330/13 (ESČP 2010).
- Kadivec in drugi proti Sloveniji, 48431/12, 49020/12, 50418/12, 50422/12, 50429/12, 50450/12 (ESČP 2014).
- Kalda proti Estoniji, 17429/10 (ESČP 2016).
- Kekić proti Sloveniji (sklep), 25539/14 (ESČP 2015).
- Kelk, C. (2001). The Netherlands. V D. van Zyl Smit in F. Dünkel (ur.), *Imprisonment today and tomorrow: International perspectives on prisoners' rights and prison conditions* (str. 478–507). Kluwer Law International.
- Khan proti Združenemu kraljestvu, 35394/97 (ESČP 2000).
- Khokhlich proti Ukrajini, 41707/98 (ESČP 2003).
- Klass in drugi proti Nemčiji, 5029/71 (ESČP 1978).
- Komissarova proti Rusiji (sklep), 25537/08 (ESČP 2012).
- Kosednar in drugi proti Sloveniji (sklep), 16711/14, 16720/14, 16724/14, 33092/14, (ESČP 2015).
- Koval proti Ukrajini, 65550/01 (ESČP 2006).
- Kudła proti Poljski [GC], 30210/96 (ESČP 2000).
- Kuhelj, A. (2003). *Evropski standardi varstva človekovih pravic in njihov vpliv na nacionalno (ustavno) pravo članic Sveta Evrope: Analiza osmega, devetega in desetega člena konvencije* [Doktorska disertacija]. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Kunić proti Sloveniji, 33095/14 (ESČP 2015).
- Kwiek proti Poljski, 51895/99 (ESČP 2006).
- Leander proti Švedski, 9248/81 (ESČP 1987).
- Lehtinen proti Finski, 39076/97 (ESČP 2019).
- Lesław Wójcik proti Poljski, 66424/09 (ESČP 2021).
- Lorsé in drugi proti Nizozemski, 52750/99 (ESČP 2003).

- Mandić in Jović proti Sloveniji, 5774/10, 5985/10 (ESČP 2011).
Marini proti Albaniji, 3738/02 (ESČP 2007).
Maselj proti Sloveniji, 5773/10 (ESČP 2014).
Maslák proti Slovaški (št. 2), 38321/17 (ESČP 2022).
Mathias Berns in Joseph Ewert proti Luksemburgu, 13251/87 (ESČP 1991).
Mehmedagić in drugi proti Sloveniji, 38457/13, 41600/13, 42804/13 (ESČP 2014).
Melnik proti Ukrajini, 72286/01 (ESČP 2006).
Melnitis proti Latviji, 30779/05 (ESČP 2012).
Ministrstvo za pravosodje. (2015). *Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (Predlog ZIKS-1F), redni zakonodajni postopek – predlog za obravnavo*: EVA 2014-2030-0053. [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/48fedabbe3f-7624fc1257e4b004b4d6d/\\$FILE/ZIKS-1FNG1.pdf](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/48fedabbe3f-7624fc1257e4b004b4d6d/$FILE/ZIKS-1FNG1.pdf)
Montion proti Franciji, 11192/84 (ESČP 1987).
Nilsen proti Združenemu kraljestvu, 36882/05 (ESČP 2010).
Norbert Sikorski proti Poljski, 17599/05 (ESČP 2009).
Obligacijski zakonik (OZ). (2001, 2004, 2006, 2007, 2016, 2018). *Uradni list RS*, (83/01, 32/04, 28/06, 40/07, 64/16, 20/18).
Okrajno sodišče v Ljubljani. (2011). Sodba I P 1725/2010 z dne 9. 5. 2011.
Orchowski proti Poljski, 17885/04 (ESČP 2009).
Pajk proti Sloveniji (sklep), 33091/14 (ESČP 2015).
Palević proti Sloveniji (sklep), 16730/14 (ESČP 2015).
Pečenko proti Sloveniji, 6387/10 (ESČP 2014).
Petrović proti Sloveniji, 5998/10 (ESČP 2014).
Piroglu in Karakaya proti Turčiji, 36370/02, 37581/02 (ESČP 2008).
Pisk-Piskowski proti Poljski, 92/03 (ESČP 2005).
Poirot proti Franciji, 29938/07 (ESČP 2011).
Poltoratskiy proti Ukrajini, 38812/97 (ESČP 2003).
Powell in Rayner proti Združenemu kraljestvu, 9310/81 (ESČP 1990).
Pravilnik o izvrševanju kazni zapora. (2000, 2006, 2007, 2008, 2009, 2012, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (102/00, 127/06, 112/07, 62/08, 76/08, 19/09, 86/09, 109/12, 51/13, 42/16).
Pravilnik o izvrševanju kazni zapora. (2016). *Uradni list RS*, (42/16).
Pravilnik o izvrševanju kazni zapora. (2019). *Uradni list RS*, (46/19).
Pravilnik o izvrševanju pripora. (1999, 2002, 2004, 2006, 2007, 2008, 2009, 2017). *Uradni list RS*, (36/99, 39/02, 114/04, 127/06, 7/07, 112/07, 62/08, 16/09, 41/17).
Praznik proti Sloveniji, 6234/10 (ESČP 2012).
Primov in drugi proti Rusiji, 17391/06 (ESČP 2014).
Puzin proti Sloveniji, 29998/10 (ESČP 2014).
Puzinas proti Litvi (št. 2), 63767/00 (ESČP 2007).
Radaj proti Poljski, 29537/95, 35453/97 (ESČP 2002).
Ramirez Sanchez proti Franciji [GC], 59450/00 (ESČP 2006).
Remškar in drugi proti Sloveniji (sklep), 1219/13, 28411/13, 30498/13 (ESČP 2014).
Rodić in 3 drugi proti Bosni in Hercegovini, 22893/05 (ESČP 2008).
Scoppola proti Italiji (št. 3) [GC], 126/05 (ESČP 2012).
Selmouni proti Franciji [GC], 25803/94 (ESČP 1999).

- Shahanov proti Bolgariji, 16391/05 (ESČP 2012).
- Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu, 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75 (ESČP 1983).
- Ślawomir Musiał proti Poljski, 28300/06 (ESČP 2009).
- Sllemenšek proti Sloveniji, 6120/10 (ESČP 2014).
- Sunday Times proti Združenemu kraljestvu (št. 1), 6538/74 (ESČP 1979).
- Szafranski proti Poljski, 17249/12 (ESČP 2015).
- Šabić proti Sloveniji, 5738/10 (ESČP 2014).
- Šemić proti Sloveniji, 5741/10 (ESČP 2014).
- Štrlekar proti Sloveniji, 256/14 (ESČP 2015).
- Štrul in drugi proti Sloveniji, 5903/10, 6003/10, 6544/10 (ESČP 2011).
- Štrukelj proti Sloveniji, 6011/10 (ESČP 2014).
- Šturm, L. (ur.). (2002). *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.
- Tănase proti Moldaviji [GC], 7/08 (ESČP 2010).
- Torreggiani in drugi proti Italiji, 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10, 37818/10 (ESČP 2013).
- Tsarenko proti Rusiji, 5235/09 (ESČP 2011).
- Ustavno sodišče RS. (2005). Sodba U-I-65/05-12 z dne 22. 9. 2005.
- V. proti Sloveniji, 26971/07 (ESČP 2011).
- van Zyl Smit, D. (2010). Regulation of prison conditions. *Crime and Justice*, 39(1), 503–563. <https://doi.org/10.1086/652787>
- van Zyl Smit, D. in Snacken, S. (2011). *Principles of European prison law and policy: Penology and human rights*. Oxford University Press.
- Vartic proti Romuniji (št. 2), 14150/08 (ESČP 2013).
- Velegić proti Sloveniji (sklep), 24998/12 (ESČP 2014).
- Velyo Velevev proti Bolgariji, 16032/07 (ESČP 2014).
- Višje sodišče v Ljubljani. (2012). Odločba II Cp 2360/2011 z dne 21. 3. 2012.
- Vlasov proti Rusiji, 78146/01 (ESČP 2008).
- Vrhovno sodišče. (2012). Odločba II DoR 174/2012 z dne 23. 8. 2012.
- White, R. C. A. in Ovey, C. (2010). *Jacobs, White, and Ovey: The European convention on human rights* (5th ed.). Oxford University Press.
- Yankov proti Bolgariji, 39084/97 (ESČP 2003).
- Yefimenko proti Rusiji, 152/04 (ESČP 2013).
- Yepishin proti Rusiji, 591/07 (ESČP 2013).
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1). (2000, 2002, 2005, 2006, 2008, 2009, 2011, 2012, 2015, 2017, 2018, 2020, 2021, 2022, 2024) *Uradni list RS*, (22/00, 52/02, 59/02, 110/02, 113/05, 70/06, 76/08, 40/09, 9/11, 96/12, 109/12, 54/15, 102/15, 27/17, 11/18, 36/20, 152/20, 200/20, 186/21, 206/21, 141/22, 83/24).
- Zakon o kazenskem postopku (ZKP). (1994, 1996, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2013, 2014, 2016, 2017, 2019, 2020, 2001, 2022, 2023, 2024). *Uradni list RS*, (63/94, 25/96, 39/96, 49/98, 72/98, 6/99, 66/00, 111/01, 32/02, 44/03, 56/03, 43/04, 68/04, 101/05, 14/07, 40/07, 102/07, 21/08, 65/08, 68/08, 89/08, 77/09, 88/09, 29/10, 58/11, 91/11, 47/13, 87/14, 8/16, 64/16, 65/16, 16/17, 9/17, 66/17, 1/19, 22/19, 48/19, 66/19, 55/20, 89/20, 191/20, 200/20, 105/21, 35/22, 96/22, 2/23, 7/23, 89/23, 53/24).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1F). (2015). *Uradni list RS*, (54/15).

Zakon o upravnem sporu (ZUS-1). (2006, 2009, 2010, 2011, 2012, 2017, 2023). *Uradni list RS*, (105/06, 107/09, 62/10, 98/11, 109/12, 10/17, 49/23).

Zakon o ustavnem sodišču (ZUstS). (2007, 2012, 2020, 2021). *Uradni list RS*, (64/07 – uradno prečiščeno besedilo, 109/12, 23/20, 92/21).

Zakon o varuhu človekovih pravic (ZVarCP). (1993, 1994, 2002, 2012, 2017). *Uradni list RS*, (71/93, 15/94, 56/02, 109/12, 54/17).

Zdankova proti Latviji, 58278/00 (ESČP 2004).

O avtorju:

Lana Cvikl, predavateljica na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: lanea.cvikl@um.si